

N:o 215.

Af herr **F. Berg**, om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om utredning i fråga om ordnande af förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare beträffande reglering af arbetstiden.

En af de fordringar, som för närvarande stå främst på arbetsklassens program, är den om arbetstidens reglering genom lagstiftningens medverkan.

Inom de flesta land, som göra något anspråk på att kallas bildade, är den tid nu förbi, då man ansåg sig kunna lemna förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare beträffande arbetstiden *helt och hållet* åt det s. k. fria aftalet. Den allt skarpare utpreglade täflingskampen på näringslivets område har i det stora hela fullständigt upplöst det gamla »patriarkaliska» förhållandet mellan dessa båda samhällsklasser, och det är nu blott ett vanmäktigt, om än välment, drömmeri att önska detsamma tillbaka. Jäktade af nämnda täflingskamp hafva arbetsgifvarne i allmänhet drivvits att söka nedbringa sina tillverkningskostnader till det lägsta möjliga, och för detta ändamål hafva de bland annat sträfvat att i allt vidsträcktare grad lägga beslag på arbetarnes krafter, icke allenast männens, utan äfven qvinnornas, de halfvuxnes och barnens. Så länge denna deras sträfvan fick fortgå alldeles ohämmad, lyckades de steg för steg förlänga arbetstiden vida utöfver de gränser, som sedvänja och mensklighetskänsla från fordom därför utstakat; arbetaren sjönk ned till blott och bart ett arbetsmedel, och hans ställning blef i verkligheten mångenstädes långt uslare än den varit till och med under lifegenskapens dagar. Lyckligtvis har ifrågavarande sträfvan från den ena partens sida framkallat en alldeles motsatt från den andras,

arbetsklassen har allmänt börjat yrka på arbetstidens återförande inom rimliga och naturliga gränser, och den har omsider påkallat lagstiftningens mellankomst i den ojemna striden. Hittills hafva visserligen dess önsknigar i detta hänseende endast till en mindre del lyckats vinna gehör, hvilket berott dels derpå, att inom arbetsklassen sjelf mångenstädes rådt en synnerligen stor oklarhet såväl i fråga om mål som medel, dels derpå, att denna klass inom de flesta riksförsamlingar haft få eller inga egna representanter, hvadan dess sak merendels måst föras af män, hvilka dervid saknat det omedelbara personliga intressets mäktigt drifvande kraft. Trots det starka och ihärdiga motståndet från de många, hvilka ansett sjelfklart, att allt som är till fördel för arbetarne i och med detsamma äfven måste vara till nackdel för arbetsgifvarne, har det emellertid lyckats att inom alla civiliserade stater få till stånd åtminstone en *början* till lagstadgad reglering af arbetstiden. Allmänna meningen har småningom blifvit allt mer öfvertygad om det berättigade häruti. Man har insett nödvändigheten af att t. ex. barn ej få sysselsättas i industrielt arbete, mödrar ej under de närmaste veckorna efter barnets födelse, minderåriga arbetare samt qvinnor ej i nattligt eller underjordiskt arbete och endast under ett mindre antal timmar, att äfven männen måste genom lag tillförsäkras nödig söndagshvila samt en viss tidsbegränsning i de mest helsovådliga och utsugande arbetena (exempelvis fosforindustrien och grufbrytningen) o. s. v. Krafvet på en lagstadgad maximalarbetstid, till sin längd afpassad efter olika slag af arbetare och olika slag af arbeten, betraktas i närvarande stund ej längre såsom en utopi, utan såsom en praktiskt-politisk fråga, hvilken inom den närmaste framtiden kan och bör erhålla sin lösning.

Huru långt man annorstädes i detta afseende redan hunnit torde framgå af följande summariska

Öfversigt öfver arbetstidens reglering i utlandet.

England.

Den första engelska skyddslagstiftningen afsåg blott minderåriga. 1802 bestämdes för lärlingarna vid bomullsspinnerierna en maximalarbetstid af 12 timmar om dagen, måltidsrasterna oberäknade. 1819 utvidgades detta skydd till alla inom bomullsindustrien sysselsatta barn

mellan 9 och 16 år. 1825 inskränktes för samma barn lördagsarbetet till högst 9 timmar. 1833 fastställdes inom hela väfnadsindustrien maximalarbetstiden för barn (9—13 år) till 9 timmar i dygnet och 48 timmar i veckan (lördagen 3) samt för »yngre personer» (13—18 år) till 12 timmar i dygnet och 69 timmar i veckan (lördagen 9).

Närmaste följden af 1833 års lag, hvilken (tack vare den samtidigt inrättade fabriksinspektionen) åtminstone delvis trädde i kraft, blef den, att qvinnoarbetet erhöll en vidsträcktare utbredning. Många fabrikanter afskedade icke allenast barnen under 9 år, utan äfven barnen mellan 9 och 13 samt använde i stället vuxna kvinnor. Till en början var det hufvudsakligen blott ogifta sådana, som sökte och funno arbete i fabriker, och hufvudsakligen blott barnen, som af dem ersattes. Men snart funno arbetsherrarne, att det för dem var fördelaktigare att använda kvinnor öfver 18 år än att använda »yngre personer» mellan 13 och 18; de förra stodo nemligen ej i något afseende under lagens skydd, och med dem kunde man därför drifva fabriker hurulång tid som helst, natt och dag, fullständigt oberoende af all offentlig tillsyn. Sedan man kommit till denna slutsats, dröjde det ej heller länge, innan kvinnorna inom väfnadsindustrien började tränga undan äfven männen, hvilka ju ej kunde afspisas med samma låga aflöning och ej så motståndslöst fogade sig i alla anordningar. Medan under åren 1836—1839 antalet manliga arbetare inom nämnda industri ökades med endast 19,4 procent, steg antalet qvinliga arbetare med ej mindre än 28,3 procent; från 1833 till 1844 blef det ungefär fördubbladt. Inom kort indrogos nu äfven *hustrurna* i industriarbetet; mångenstädes blef det *de*, som fingo vandra till fabriken, under det mannen måste drifva omkring för att söka arbete, hvarvid han naturligtvis ofta hamnade på krogen eller i fängelset. Följden blef en så godt som fullständig upplösning af familjelifvet. De äldre barnen lemnades åt sig sjelfva, och de yngre inhystes mot usel betalning hos någon af dessa gamla kvinnor, som lefde af att mottaga massor af dylika små barn och som plögade lätta sina besvär genom det kända medlet att strax på morgonen gifva dem ett »rogifvande» bedöfningsmedel. Den omedelbara verkan af hustrurnas indragande i fabriksarbetet blef därför, att dödligheten bland småbarnen inom de stora industriområdena steg i en oerhörd grad. Härtill kom, att nattarbetet — då såsom alltid — alstrade en växande oblyghet och råhet bland både gifter och ogifter kvinnor; fabriksarbeterskorna blefvo snart vida beryktade för sitt djupa sedliga och fysiska förfall. Mest i ögonen fallande var eländet nere i grufvorna, der till följd af den höga värmegraden både manliga och qvinliga arbetare måste arbeta nästan nakna. Dessa missförhållan-

den, hvilka förefunnos och ännu förefinnas i flera andra land, men der ofta betraktas som »något som skall så vara» och därför ej diskuteras, blefvo i England af varmhjertade och klarsynta människovänner framdragna i offentlighetens ljus. Allmänheten upprördes deraf och fordrade allt kraftigare, att äfven kvinnorna skulle ställas under samhällsmagtens skydd. Så skedde ock 1842, då underjordiskt arbete blef förbjudet för kvinnor, samt 1844, då äfven söndagsarbetet för dem afskaffades och en lagstadgad maximalarbetstid af 12 timmar i dygnet och 69 timmar i veckan fastställdes.

Den följande lagstiftningen har utgjort ett fortbyggande på den sålunda lagda grunden. 1847 bestämdes, att efter den 1 maj 1848 skulle inom väfnadsindustrien maximalarbetstiden för kvinnor vara 10 timmar i dygnet och 58 timmar i veckan. Då denna lag emellertid genom sin ofullständighet lemnade rum för kringgående af dess föreskrifter, utbyttes den 1850 mot en bättre, som verkligen lyckades tillförsäkra kvinnorna en arbetstid af högst 10½ timmar i dygnet och 60 timmar i veckan. 1853 bestämdes, att ingen del af denna tid skulle få förläggas till natten. Under de följande tjugu åren öfverfördes detta skydd, som hittills gällt blott väfnadstillverkningen, på den ena industrigrenen efter den andra. 1874 inskränktes *de vuxna kvinnornas maximalarbetstid inom väfnadsindustrien ytterligare till 10 timmar om dagen och 56½ timmar i veckan* (lördagen 6½ timmar), hvilken inskränkning, jemte förbud för söndags- och nattarbete, äfven gick öfver i den *allmänna fabriks- och verkstadslagen af 1878*. — Genom en lag af 1891 har dessutom blifvit bestämdt, att kvinna ej får sysselsättas i fabrik eller handverk under de fyra första veckorna efter barnsbörd.

Ehuru de engelska lagar, som fastställa en viss maximalarbetstid för minderåriga samt för vuxna kvinnor, ingenstädes uttryckligen omnämna de vuxna *männens* arbetstid, hafva de dock äfven på denna haft en högst betydande verkan. Inom alla industrier, som kräfva mäns samverkan med kvinnor och minderåriga, har skyddet för de senare tillika kommit de förra till godo, så att i verkligheten äfven *de*, ehuru visserligen blott medelbart, fått en maximalarbetstid af 10 till 10½ timmar om dagen och 56½ till 60 timmar i veckan. Som emellertid en dylik samverkan icke är nödvändig i alla yrken, kan arbetstiden för män inom vissa industrier vara ej obetydligt längre. Att den inom andra blifvit begränsad till 9, ja till och med 8 timmar är hufvudsakligen en frukt af de väl organiserade fackföreningarnas kraftiga och sega verksamhet.

Med fästadt afseende på denna verksamhet och med den angel-

sachsiska stammens urgamla obenägenhet för statsinblandning har man i England länge ansett, att de vuxna manliga arbetarne i fråga om arbetstiden kunde sjelfva göra upp saken med sina arbetsgifvare. Men under de senare åren har ett genomgripande omslag i den allmänna meningen härutinnan egt rum, år 1890 uttalade sig den stora fackföreningskongressen i Liverpool för en *lagstadgad maximalarbetstid äfven för män*, och både förut och efteråt hafva en mängd parlamentsledamöter, så väl af det liberala som det konservativa partiet, slutit sig till rörelsen härför. Ganska visst torde vara, att frågan om maximalarbetsdagen inom kort kommer att blifva en af de mest brännande i Storbritanniens inre politik.

Nordamerikas Förenta stater.

Samtidigt med det amerikanska handtverksväsendets allmänna öfvergång till fabriksindustri, hvilken försiggick hufvudsakligen under kvartseket 1825—50, uppstod inom arbetsklassen en rörelse för afkortande af den arbetstid, som inom de äldsta fabrikerne blifvit gängse. Denna rörelse hade till följd, att tiotimmarsdagen inom kort blef regel. Genom en förordning af presidenten van Buren infördes densamma redan 1840 i förbundsregeringens alla verkstäder, och det sålunda gifna föredömet följdes redan af regeringarna i många af förbundets särskilda stater.

De närmaste åren efter inbördeskriget 1861—65 kännetecknades genom väldiga arbetarerörelser, hvilka bland annat åsyftade arbetstidens förkortning till i regel 8 timmar om dagen. Flera förslag härom framlades inom kongressen, och den 25 juni 1868 fattade denna med stor röstöfvervigt det beslutet, att åttatimmarsdagen skulle beräknas såsom den normala för alla i förbundsregeringens tjänst anställda arbetare. Vederbörande förvaltningsmyndigheter sökte visserligen omintetgöra verkningarna häraf dels genom att helt enkelt lemna lagens föreskrifter å sido, dels genom att afkorta arbetslönerna med motsvarande 20 procent. Men härpå svarade arbetarne med klagomål, och genom utslag af presidenten Grant den 19 maj 1869 blef den gjorda afkortningen förklarad rättsvidrig. Med stöd häraf framstälde arbetarne nu anspråk på ersättning af allmänna medel, och då dessa anspråk delvis ogillades, bragtes saken inför kongressen, hvilken genom en tilläggsbevillningslag af den 18 maj 1872 godkände rättmätigheten af de framställda fordringarna. Efter flera slitningar och försök till undanflykter från embetsmännens

sida lyckades det slutligen att göra åttatimmarsdagen till en verklighet inom alla sådana företag, som stodo under förbundsmyndigheternas omedelbara ledning.

Jemsides härmed sökte arbetsklassen äfven att på det s. k. fria aftalets väg, d. v. s. genom sammanslutningens magt, drifva sina önskingar om en förkortad arbetstid igenom. År 1872 anordnades för detta ändamål stora strejker, särskildt i de östra staterna, och inom vissa fack lyckades man härigenom verkligen bringa åttatimmarsdagen till erkännande. Detta dock blott till en början, ty inom kort nödgades arbetarne på de flesta ställen återgå till 9 timmars arbete, somligstades t. o. m. till 10. Efter en längre mellantid, hvarunder sammanslutningsarbetet fortgick med stor energi, gjordes nästa stora anlopp 1886, denna gång hufvudsakligen i de vestra staterna. Icke mindre än 5,073 strejker anställdes under nämnda år enkom för arbetstidens förkortning. Någon vidsträcktare och fullt varaktig framgång vans emellertid ej heller denna gång. Senaste allmänna arbetarefälttåg för åttatimmarsdagens eröfrande företogs efter väldiga förberedelser och med anlitande af en kolossal agitation våren 1890, nu särskildt åsyftande att till en början genomföra densamma inom det stora byggnadsfacket. Resultatet blef, att inom 35 stora städer arbetsdagen förkortades till 8 timmar samt inom 240 större och mindre till 9 timmar.

Efter denna kraftansträngning vände sig reformens anhängare åter till lagstiftningen. Åtta timmars maximalarbetsdag för offentliga arbeten hade visserligen blifvit påbjuden af förbundsregeringen (samt dessutom af många statsregeringar och kommunalstyrelser), men dels saknades straffbestämmelser för öfverträdelse af stadgandena härom, dels gälde dessa hvarken sådana arbetare, som sysselsattes af förbundsregeringens leverantörer, ej heller sådana, som hade anställning i kongressområdet Columbia. På grund af arbetarnes enstämmigt uttalade önskingar blef emellertid en lag om undanrödjande af dessa missförhållanden slutligen framlagd för kongressen samt af densamma antagen den 1 augusti 1892. Genom denna lag föreskrifves, att samtliga de arbetare, hvilka äro anställda i förbundsregeringens eller Columbiadistriktets eller deras leverantörers eller underleverantörers tjänst, skola hafva en *maximalarbetsdag af 8 timmar*, att det skall betraktas såsom tjänstefel och lagbrott, om någon embetsman eller leverantör eller underleverantör, som har att anställa, leda eller öfvervaka sådana arbetare, anmodar eller tillåter dem arbeta en längre tid på dygnet (utomordentliga nödfallsarbeten oberäknade), samt att hvarje öfverträdelse i detta hänseende kan straffas med böter intill 1,000 dollars eller fängelse intill sex månader.

Australien.

I intet land är arbetsklassens ekonomiska ställning så god, dess politiska magt så stor och dess förhållande till arbetsgifvarne så fredligt som i de unga australiska staterna. Genom uppgörelse mellan fackföreningarna och arbetsgifvarne är åttatimmarsdagen här i verkligheten genomförd inom de flesta yrken: i Victoria sedan den 21 april 1856, i Nya Syd-Wales sedan den 1 oktober 1863, i Sydaustralien sedan den 1 september 1873, i Queensland sedan den 1 mars 1878 och i Tasmanien sedan 1890. Årsdagarna af dess fastställelse firas allmänt såsom stora nationella högtider, hvori statens högsta embetsmän deltaga. *För qvinnor, äfven vuxna, består inom vissa stater en lagstadgad maximalarbetstid, uppgående i Tasmanien till 10 timmar dagligen och i Nya Seeland till 8 samt i Victoria till 48 timmar i veckan.* Inom parlamenten i Victoria, Nya Syd-Wales, Sydaustralien och Tasmanien hafva under de senaste åren förslag framstälts om den faktiskt bestående åttatimmarsdagens lagliga betryggande äfven för *männen*, men tills vidare har man ansett en sådan åtgärd obehöflig.

Schweiz.

Intill 1848 omfattade den schweiziska skyddslagstiftningen hufvudsakligen blott barnen. Men nämnda år antogs i industrikantonen Glarus en lag, som reglerade ej blott de minderårigas arbete, utan äfven de vuxnas, till en begynnelse dock blott i bomullsspinnerierna. I sådana företag, som ej höllos i gång under natten, skulle högsta tillåtliga arbetstiden för vuxna personer vara 15 timmar. I de företag åter, hvilka drefvos både dag och natt, skulle ingen arbetare under loppet af ett dygn få användas till mer än 13 timmars dagarbete och 11 timmars nattarbete.

Under den följande tiden utvecklades denna lagstiftning ytterligare och vann så småningom efterföljd i andra kantoner. Nattarbetet afskaffades (i regel) äfven för vuxna, först i Glarus, 1869 i Basel-Stadt och 1873 i Tessin. Likaså förbjöds att använda barnaföderskor i industriarbete förr än sex veckor efter nedkomsten, äfven detta först i Glarus, derpå 1869 i Basel-Stadt. 1864 nedsattes i Glarus maximalarbetstiden för vuxna till 12 timmar. Detta vann 1869 efterföljd i Basel-Stadt och 1873 i Tessin. 1872 nedsattes den i Glarus ytterligare till 11 timmar.

Med anledning af klagomål från fabrikanterna i Glarus väckte

regeringen i denna kanton år 1855 förslag om en gemensam arbetarelagstiftning för hela schweiziska förbundet. Längre förblefvo dock sträfvanterna här för fruktlösa. 1874 lyckades det emellertid skyddslagstiftningens vänner att få »bestämmelserna om minderårigas användande i fabriker samt om arbetstidens längd för i desamma anställda vuxna personer» förklarade för en gemensam förbundsangelägenhet. Slutligen antogs 1877 en för hela Schweiz gällande lag, hvarest bland annat bestämmes, att barnaföderskor ej få användas i industriarbete innan 6 veckor förflutit efter nedkomsten, att natt- och söndagsarbete ej få förekomma annat än i sådana fall, då det af myndigheterna prövas vara alldeles nödvändigt, att maximalarbetsdagen för vuxna män och kvinnor (tiden för putsning och dylikt oberäknad) skall vara 11 timmar, lördagar och »helgdagsaftnar» 10, samt att förbundsregeringen eger för särskildt helsoskadliga och farliga industrier fastställa en ännu kortare maximalarbetsdag. Ett försök, som 1880 gjordes från arbetsherrarnes sida att få dessa bestämmelser delvis upphäfdas, hade ingen framgång. De hafva tvärtom blifvit ytterligare skärpta, liksom deras efterlefnad nu äfven allt noggrannare öfvervakas. Å andra sidan har ett af arbetaredagen i Olten framställt yrkande om maximalarbetsdagens förkortande till 10 timmar blifvit af förbundsrådet tills vidare undanskjutet, ej emedan en sådan åtgärd skulle i och för sig vara oriktig, utan emedan fara vore, att förslaget härom för närvarande skulle komma att falla vid den stora allmänna folkomröstningen (»referendum»), hvarest utslag i allmänhet visat sig ganska konservativa, och ett dylikt misslyckande skulle för någon tid sannolikt hämma alla ytterligare framsteg på arbetareskyddslagstiftningens område samt således vara till stor skada.

Österrike.

Före den stora nationella motgången 1866 var Österrikes arbetareskyddslagstiftning mycket torftig. Icke ens för barnen fans något verkligt skydd före den nya skollagen af 1869. Upprepade framställningar från riksdagen (1869, 1874 och 1876), från handelskamrarna och från arbetarklassen bragte emellertid äntligen regeringen att på allvar upptaga arbetarefrågan till behandling, och följden här af blef, att sedan 1883 en rad af skyddslagar här kommit till stånd.

Enligt dessa lagar få kvinnor icke användas till underjordiskt arbete och i allmänhet ej till nattligt fabriksarbete eller till andra särskildt farliga och ohelsosamma sysselsättningar. Barnaföderskor få ej ånyo inträda i arbetet förr än 4 veckor efter nedkomsten.

Såsom regel är allt söndagsarbete förbjudet. I fabriksmessigt bedrifna industrier är för *vuxna arbetare, qvinliga såväl som manliga, bestämd en maximalarbetsdag af 11 timmar, rasterna ej inräknade. För grufarbete är maximalarbetsdagen fastställd till 10 timmar.* — Undantag från dessa föreskrifter kunna dock beviljas af handelsministern i förening med inrikesministern; de hafva under de första åren af lagens tillämpning varit mycket talrika, men sedermera blifvit allt mer och mer sparsamma.

Om de nuvarande frukterna af den österrikiska lagstiftningen rörande arbetstidens reglering föreligga flera mycket gynsamma uttalanden. »Bestämmelserna om maximalarbetstid iakttagas i det stora hela utan några väsentliga rubbningar och utan att arbetarnes arbetsförtjenst därför minskats.»

Frankrike.

Äfven i Frankrike har skyddslagstiftningen börjat med de minderåriga. Strax före februari-revolutionen 1848 antogs emellertid en lag om skydd äfven för kvinnor, och fyra dagar efter revolutionens genomförande utfärdade den provisoriska regeringen en förordning, som fastställde en *maximalarbetsdag för både kvinnor och män, uppgående till 10 timmar för Paris samt 11 timmar för provinserna.* Snart kastade de nya magthafvarne emellertid arbetsklassens önskingar alldeles å sido. Genom lagen af den 9 september 1848 utsträcktes *maximalarbetsdagen för alla franska fabriksarbetare till 12 timmar,* och de verkställighetsåtgärder, som fordrades för genomförandet äfven af denna begränsning, uteblefvo. Först 1874 tillsattes särskilda yrkesinspektörer, och först 1883 erhöilo dessa i uppdrag att öfvervaka efterlevandet af 1848 års lag. — Sedan 1874 få kvinnor icke användas till underjordiskt arbete i grufvor och stenbrott m. m.

Under de senaste tjugu åren hafva flera försök gjorts att förkorta den 1848 lagstadgade maximalarbetsdagen till 11 eller 10 timmar, i främsta rummet för kvinnorna. En ny lag, framlagd af regeringen och antagen af deputeradekammaren 1891, fastställer ock för *vuxna kvinnor en maximalarbetsdag af i regel 10 timmar,* hvarjemte för dem *nattarbete* deri förbjudes.

Tyskland.

I Preussen faststüldes genom regulativet af den 9 mars 1839 en maximalarbetsdag af 10 timmar för minderåriga arbetare. De militära

myndigheterna hade nemligen funnit, att de värnpliktige, som kommo från gruf- och fabriksområdena, voro i så väl andligt som kroppsligt afseende underlägsna de öfriga, och genom nämnda regulativ ville man åstadkomma någon förbättring härutinnan. 1853 fullföljdes sträfvandet i denna riktning genom en lag, som förbjöd användandet af barn till regelbundet arbete i fabriker samt bestämde maximalarbetsdagen för halfvuxna mellan 12 och 14 år till 6 timmar.

Först 1878 gjordes en början till *arbetstidens reglering äfven för vuxna* genom de då gifna föreskrifterna, att barnaföderskor ej skulle få intagas i arbetet förr än 3 veckor efter nedkomsten, samt att förbundsrådet skulle kunna förbjuda kvinnors användande i vissa för helsan eller sedligheten särskildt menliga sysselsättningar, i synnerhet nattetid.

Allt sedan början af 1880-talet hafva förslag till en genomgående reglering af arbetstiden blifvit framlagda inom tyska riksdagen, icke allenast från det der ganska starkt representerade socialdemokratiska partiet, utan äfven från andra grupper, exempelvis den evangeliskt-kyrkliga och den katolska. Trots anslutning från så olika sidor har dock antagandet af en maximalarbetsdag för vuxna länge hindrats af den bland flertalet arbetsgifvare herskande farhågan, att tyska industriens konkurrensförmåga gent emot utlandet härigenom möjligen skulle komma att lida. För att i någon mån undanrödja detta hinder inbjöd tyske kejsaren — efter af schweiziska förbundsregeringen gifvet föredöme — de europeiska magterna till en arbetareskyddskonferens, hvilken sammanträdde i Berlin den 15 mars 1890 och bevistades af ombud från Tyskland, Österrike-Ungarn, Belgien, Danmark, Spanien, Frankrike, Storbritannien, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Portugal och Schweiz samt Norge och Sverige. Med ledning af de vid konferensen fattade besluten framlade tyska regeringen den 6 maj 1890 ett förslag till lag, hvilket i hufvudsak antogs af riksdagen samt utfärdades den 1 juli 1891 och trädde i kraft den 1 april 1892.

I denna lag föreskrifves bland annat, att kvinnor icke få sysselsättas i fabriksdrift eller dermed likställd rörelse under natten mellan kl. 8,₃₀ e. m. och 5,₃₀ f. m. samt på lördagar och »helgdagsaftnar» icke efter kl. 5,₃₀ e. m., att middagsrasten för dem måste utgöra minst 1 timme, för husmödrar 1½, att förbundsrådet kan förbjuda kvinnors anställande i sådana rörelser, som medföra särskild våda för helsa eller sedlighet (härfpå grundade förbud äro utfärdade för valsverk, hammarsmedjor, glasbruk, häcklerier, tråddragerier, sockerbruk, blyhvitt- och blysockerfabriker, cigarrfabriker, gummivarufabriker samt för underjordiskt arbete i stenbrott, saltverk och grufvor m. m.), att barnaföderskor icke få syssel-

sättas i fabriksmessigt arbete de fyra första veckorna efter nedkomsten och under de två derpå följande endast om legitimerad läkare förklarar sådant oskadligt, samt slutligen, att *vuxna kvinnors maximalarbetsdag skall i regel vara 11 timmar, lördagar och »helgdagsaftnar» 10.*

Någon maximalarbetsdag för vuxna män har man i Tyskland ännu ej ansett sig kunna föreskrifva, men ministern von Berlepsch förklarade under riksdagsdebatten den 20 maj 1890, att förslagen härom vore väl förtjenta att tagas i öfvervägande (dass der Maximalarbeitstag ein durchaus diskutierbarer Gegenstand sei und dass in Deutschland nicht die Auffassung bestehe, dass die Regelung der Arbeitsverhältnisse des erwachsenen männlichen Arbeiters prinzipiell ausgeschlossen sei).

Holland.

Intill den 19 september 1874 fans i Holland ingen arbetareskyddslagstiftning, och den, som då kom till stånd, omfattade endast barn, anställda i annan rörelse än jordbruket. Sedan en 1886 anordnad offentlig undersökning af arbetsklassens tillstånd bragt de mest häpnadsväckande missförhållanden i dagen, antogs emellertid den 5 maj 1889 en lag, som beredde denna klass ett något vidsträcktare skydd. Minderåriga under 16 år samt *vuxna kvinnor* få nu icke användas till arbete i fabriker eller handverk under söndagen eller, då de tillhöra religions-samfund med annan hvilodag, icke under denna. De få vidare icke sysselsättas med dylikt arbete före kl. 5 f. m. eller efter kl. 7 e. m.; *ej heller får arbetsdagen för dem öfverskrida ett maximum af 11 timmar.* Barnaföderskor få icke inträda i arbetet inom 4 veckor efter nedkomsten.

Belgien.

Efter en omfattande undersökning af de belgiska arbetareförhållandena, verkställd af en kunglig kommission, tillsatt den 15 april 1886, tillkom slutligen efter långvariga parlamentariska öfverläggningar en arbetareskyddslag, hvilken utfärdades den 13 december 1889 och trädde i kraft den 1 januari 1892. Enligt denna lag få minderåriga samt *kvinnor mellan 16 och 21 års ålder* icke arbeta mer än 6 dagar i veckan och icke under natten, och *maximalarbetsdagen* för dem får icke uppgå till mer än 12 timmar, afbrutna af pauser om tillhoppa 1½ timme. Derjemte är öfverlemnadt åt konungen att inom tre år från lagens kungörande,

med hänsyn till såväl arten af det arbete, hvartill ifrågavarande qvinnor skola användas, som ock de särskilda industriernas behof, närmare förordna om längden af nämnda qvinnors dagsarbete samt om tiden för raster o. d. Mödrar få ej inträda i arbetet förr än 4 veckor efter barnets födelse.

Spanien.

Intill 1891 var genom lagen af den 23 juli 1873 skydd beredt blott åt barnen samt åt qvinnor under 17 år. Men med anledning af de öfverenskommelser, som blifvit träffade vid arbetareskyddskonferensen i Berlin 1890 framlade regeringen i maj 1891 för de spanska cortes ett lagförslag, hvori dels förbjödes barnaföderskors användande i industriarbete närmast efter nedkomsten, dels *för qvinnor mellan 16 och 23 år bestämmes en maximalarbetsdag af 10 timmar*, afbrutna genom raster af sammanlagd 1½ timme.

Ungarn.

Näringslagen af 1884 bestämmer, att mödrar icke få återinträda i industriellt arbete förr än 4 veckor efter barnets födelse. Enligt en senare lag af den 9 april 1891 är söndagsarbete i regel förbjudet.

Ryssland.

Redan den 3 juli 1885 förbjöds nattarbete för qvinnor inom ylle-, linne- och bomullsfabrikationen, och genom lagen af den 24 februari 1890 utsträcktes detta förbud till att såsom regel gälla industrien i allmänhet.

Danmark.

Sedan den 23 maj 1873 har en viss maximalarbetsdag varit föreskrifven för minderåriga, men intill 1890 ansåg sig regeringen ej böra ifrågasätta några åtgärder för reglerandet af de vuxnas arbetstid. Efter Berlinkonferensen har den emellertid tagit ett litet steg i denna riktning genom att låta utarbete och förelägga riksdagen ett lagförslag, åsyftande utsträckt förbud mot söndagsarbete.

Norge.

Den 17 juni 1885 utfärdades en lag, hvilka gjorde vissa inskränkingar i söndags- och nattarbetet vid bagerier; dessa skulle nemligen ej

få hållas i verksamhet efter kl. 6 e. m. närmast före sön- och helgdag. Samma år tillsattes en kunglig kommission för arbetarefrågans utredning. I sin första »Indstilling», dagtecknad den 21 december 1887, föreslog denna kommission bland annat lagbestämmelser om skydd för barnaföderskor, om utsträckt söndagshvila samt om *10 timmars maximalarbetsdag för vuxna arbetare, såväl manliga som qvinliga*. År 1891 föreslog regeringen i enlighet härmed i en till stortinget aflåten proposition, att qvinna ej skulle få användas i industrielt arbete under de 4 första veckorna efter nedkomsten, samt att intet dylikt arbete skulle få ega rum under tiden från kl. 9 e. m. närmast före en sön- eller helgdag till kl. 9 e. m. sistnämnda dag eller, då flera helgdagar följa hvarandra, till kl. 9 e. m. den sista af dessa. Förslaget om fastställande af en maximalarbetsdag för vuxna arbetare, vare sig män eller qvinnor, har deremot ännu ej blifvit upptaget.

Öfriga europeiska stater.

Genom den *italienska* arbetareskyddslagen af den 11 februari 1886 regleras arbetstiden blott för de minderåriga. Likaså genom den *finska* af den 15 april 1889. Vid landtdagen 1888 föreslog en medlem af ekonomiskutskottet, fabrikanten V. von Wright, i en af honom afgifven reservation, »att en maximalarbetstid af 12 timmar per dygn blefve som regel fastställd för alla öfver 18 år gamla fabriks- och handtverksarbetare», men detta förslag kunde för tillfället, oaktadt sin ytterliga moderation, ej vinna något allmänt beaktande.

I *Balkanstaterna* och *Portugal* synes icke ens för minderåriga någon laglig reglering af arbetstiden hafva egt rum. Dessa land stå således i förevarande afseende icke allenast efter samtliga de förut uppräknade, utan äfven efter Sverige, som ju sedan 1881, ehuru i det stora hela endast på papperet, egt en lag om begränsning af minderårigas användande i fabrik, handverk eller annan handtering.

Sammanfattning.

Af nu meddelade öfersigt framgår, att af samtliga stater med europeisk odling så godt som alla på ett mer eller mindre verksamt sätt reglerat arbetstiden för barn och halfvuxna samt att de ojemförligen flesta i större eller mindre grad utsträckt tidsregleringen *äfven till de vuxna*.

De vuxna arbetare, som kommit i åtnjutande af detta skydd, äro dels blott barnaföderskor, dels husmödrar, dels vuxna qvinnor under en viss ålder, dels qvinnor öfver hufvud taget, dels både män och qvinnor.

De företag, som underkastats ifrågavarande tidsreglering, äro dels blott de offentliga (för statsförbund, stat eller kommun bedrifna), dels äfven de enskilda, dels — med hänsyn till sjelfva arbetets art — de särskildt helsovådliga eller för sedligheten menliga, dels samtliga till industrien eller handtverket hänförliga eller dermed likställda o. s. v.

Med afseende på sin omfattning består tidsregleringen dels i inskränkande af söndags- eller nattarbetet eller garanterandet af nödiga raster, dels i fastställande af en viss maximalarbetsdag (af 12, 11, 10, 9 eller 8 timmar) eller en viss maximalarbetsvecka, vare sig ensamt för qvinnor eller derjemte äfven för män, samt i mer eller mindre mån modifierad efter olika yrkens olika art.

Såsom naturligt är har den rörelse, hvars hittills vunna hufvudresultat här blifvit antydda, i allmänhet haft att kämpa mot den politiskt magtegende arbetsgifvareklassens djupt rotade obenägenhet. Detta oakadt har den steg för steg lyckats bryta sig igenom och redan vunnit löftesrika segrar. För hvar och en, som har någon historisk blick, måste det redan på grund häraf vara klart, att denna rörelse ej låter sig affärdas med det ofta upprepade talet om arbetarnes orimliga och oberättigade »hugskott», utan att man här står framför en fråga, som är väl värd att utredas och noga öfvervägas.

Härvid synas hufvudsakligen *tre* synpunkter vara att taga i betraktande: 1) om *önskvärdheten* af arbetstidens begränsning, 2) om den *ekonomiska möjligheten* af en sådan åtgärd, och 3) om lämpligheten af densamma genomförande medelst *lag*.

I. Önskvärdheten af arbetstidens begränsning.

1. Den nu gängse arbetstiden är icke afpassad efter människokroppens normala förmåga samt verkar därför i längden nedbrytande och undergräfvande på densamma.

Bland de ogynsamma sundhetsförhållanden, hvarunder industriarbetaren lefver, är det ingen, som ådragit sig en så liffig uppmärksamhet som den omedelbara faran att stympas eller krossas af sönder-

springande ångpannor, oinhägnade maskinerier och golföppningar, oinklädda remledningar och linor m. m., om hvilket allt arbetareförsäkringskomiténs olycksfallsstatistik (se dess betänkande del III: 1) samt vissa inspektionsrapporter haft så ohyggliga saker att omförmåla.

Det har länge varit påpekadt, att olycksfallens antal och beskaffenhet står i nära beroende af arbetsdagens längd. Då arbetet pågått några timmar i sträck, måste en viss trötthet inträda, och om derpå följande uppehåll ej göres nog långt, måste tröttheten snart å nyo inställa sig och inom kort stiga till allt större höjd. Men då en viss punkt af ansträngning blifvit öfverskriden, framträder såsom naturlig följd häraf äfven själslig trötthet, liknöjdhet och ovarsamhet samt deraf beroende större fara för olycksfall. Det är företrädesvis *da*, som dessa sorgliga händelser inträffa, om hvilka vissa arbetsgifvare brukar säga, att de komma »på något outransakligt sätt» och »endast genom grof vårdslöshet».

Denna erfarenhet om olycksfallens samband med arbetstiden har nyligen blifvit på det otvetydigaste bekräftad af statistiken. Den tyska riksförsäkringsanstaltens officiella organ (Amtliche Nachrichten des Reichs-Versicherungsamts) innehöll år 1890 (sid. 201—448) en af anstalten utarbetad vidlyftig »Statistik der entschädigungspflichtigen Unfälle für das Jahr 1887», hvori bland annat visas, huru olycksfallen fördela sig på de olika arbetstimmarna under dagen. Man finner häraf, att på förmiddagen under timmen

kl. 6—7	inträffat	435	olycksfall
» 7—8	»	794	»
» 8—9	»	815	»
» 9—10	»	1,069	»
» 10—11	»	1,598	»
» 11—12	»	1,590	»

Som man ser, råder här en snabbt växande stegring, och höjdpunkten nås under de båda sista timmarna. Genom den i allmänhet vid 12-tiden inträffande middagsrasten sjunker antalet plötsligt, så att det

kl. 12—1 utgör blott 587,

men derpå fortgår det åter i oafbruten stegring, så att

kl. 1—2	inträffa	745	olycksfall
» 2—3	»	1,037	»
» 3—4	»	1,243	»

På grund af en mindre eftermiddagsrast (»die Vesperstunde») sjunker det

kl. 4—5 tillbaka till 1,178,

men stiger derefter

kl. 5—6 å nyo upp till 1,306.

Att ökningen icke ytterligare fortgår under timmarna efter kl. 6 beror dels derpå, att inom flera industrier nattsiftena nu taga vid, dels derpå, att inom andra arbetet nu efter hand upphör.

Framställningen ådagalägger på det tydligaste, säger riks-försäkringsanstalten (sid. 210, 282), att olycksfallens antal växer utomordentligt raskt till följd af arbetarens gradvis inträdande trötthet och förslappning (Die Darstellung lässt deutlich erkennen, dass die Zahl der Unfälle mit der allmählich eintretenden Ermüdung und Abspannung der Arbeiter ausserordentlich rasch zunimmt).

De skador, hvilka drabba arbetsklassen på nu omnämnda sätt, genom s. k. olycksfall, ligga i så öppen dag, att de understundom falla hvar och en i ögonen och till och med kunna väcka en viss tillfällig sensation. De höra emellertid ingalunda till dem, som *djupast* ingripa i arbetsklassens hela tillstånd. Äfven om dessa skador kunde genom en sträng lagstiftning och en eftertrycklig tillsyn förebyggas eller åtminstone i väsentlig grad minskas, så skulle i alla fall de flesta industrier fortfarande till sjelfva sin *art* vara sådana, att de nödvändigt måste utöfva en skadlig verkan på organismen. Somliga af dessa industrier äro förbundna med utvecklingen af ett helsofarligt dam af mineraliskt, växtligt eller djuriskt ursprung, hvilket alstrar lungsot och ögonsjukdomar. Vid andra måste arbetaren länge vistas i mörker, i för torr eller för fuktig luft eller i för ytterlig eller för häftigt vexlande värme, hvilket framkallar hjernlidande, blödningar, vanmägt o. s. v. Somliga sysselsättningar tvinga till en otjenlig kroppsställning, hvilken förorsakar missbildningar, blodstockningar och dylikt. Andra röra sig hufvudsakligen med giftiga materialier eller utsätta arbetaren för skadliga ångor och gaser, hvilket åstadkommer förstöring af benbyggnaden, ordningar i näringsförloppet, hudåkommor, bröstsjukdomar m. m. Till och med de noggrannaste »skyddsåtgärder» skulle icke på långt när vara tillräckliga för undanrödjandet af de olägenheter, hvarmed industriarbetet är förknippadt. »Det instängda rummet med sina ofta oundvikliga brister — hetta, dam, skänd luft — fabriksarbetet med sitt ensidiga anlåtande af ideligen samma muskelgrupper och med sin slappande

enformighet, råämnet och den färdiga varan med sina ofta ohelsosamma egenskaper, den tvingande nödvändigheten att följa maskinens och medarbetarnes tidmätt utan hänsyn till kroppens behof af hvila för ett ögonblick eller till dess väl- eller illamående för stunden, den onaturliga ställningen — en eller flera af dessa eller andra helsoskadliga omständigheter skola som oftast ovilkorligen göra sitt inflytande gällande.» Härtill komma slutligen de omåttliga kraftyttringar, som vissa yrken regelbundet kräfva och som högst få naturer i längden kunna uthärda.

Skola dylika helsoskadliga omständigheter ej i förtid förstöra organismen, så fordras, att deras inverkan afbrytes af passande mellantider, hvarunder den störda jemvigten kan hinna återställas. Hvad kroppen under arbetet förlorat, måste den under mellantiderna ersätta; sker ej detta, så tär den på sig sjelf, angripes af sjuklighet och går en för tidig undergång till mötes. »En riktig fördelning af arbete och hvila och framför allt ett fullständigt tillfredsställande af behofvet efter sömn samt vidare ett kroppens förmåga icke öfverstigande mått af arbete äro vilkor, som måste uppfyllas, för att menniskan skall kunna framgångsrikt arbeta, utan att hennes helsa deraf tager skada.»

Att noggrant angifva det mått af arbete, som ur *ren helsovårdssynpunkt* kan anses oskadligt, låter sig naturligtvis ej göra, enär detta mått måste vexla för olika sysselsättningar och individer samt i fråga om samma individ för olika åldrar, olika tillstånd, olika arbetsföremål för tillfället o. s. v. Så mycket synes dock vara visst, att om *helsovårdsvetenskapen såsom sådan* finge göra sig gällande, dess fordran ingalunda skulle eftergifva den nu af arbetsklassen uppställda: 8 timmar till arbete, 8 timmar till sömn, 8 timmar till familjelif och andlig förkofran, och att — om nämnda fordran under nuvarande ekonomiska förhållanden ej öfver allt låter sig genomföra — *tio till elfva timmar, måltidstimmarna inberäknade*, dock äro det *högsta*, som ur sundhetsvårdens synpunkt kan anses *tillständigt* (se bland annat prof. Erismanns *Helsovårdslära* sid. 308, 340).

För arbetsklassen äro såsom bekant dessa af vetenskapen uppställda fordringar högst sällan uppfyllda. I flera industrier afbrytes arbetet sällan eller aldrig af en *hvilodag*. I ännu flera pågår det äfven under *natten*, och sömnen måste för en stor del af arbetspersonalen förläggas till den del af dygnet, då den enligt fysiologiens vittnesbörd skänker minsta vederqvickelse. *I de flesta näringsgrenar är arbetsdagen onaturligt lång.*

Men ju längre arbetsdagen är, och ju olämpligare den förlägges och fördelas, desto starkare växa ock de ogynsamma omständigheternas

odeläggande verkningar. Bevisen härför lemnas dels af läkarevetenskapen, dels af statistiken. Inom den förra har under vårt storindustriella århundrade utbildat sig en särskild vetenskapsgren, som enkom sysselsätter sig med s. k. arbetaresjukdomar (Arbeiterkrankheiten, Maladies professionnelles) och som redan gifvit upphof åt en omfattande litteratur. Den senare åter har på det oemotsäglichaste ådagalagt, att arbetsklassen såsom en helhet är underlägsen öfriga samhällsklasser i afseende på fysisk helsa och styrka.

Tydligast visar sig måhända denna fysiska olikställighet i sin inverkan på utsigten att lefva ett längre eller kortare lif. »Menniskans meddellifslängd», säger en bekant, framstående hygieniker, »utgör för alla yrken tillsammans i det civiliserade Europa nu för tiden 36—40 år, men vexlar för olika yrken inom vidsträckta gränser. Presterna hafva att fröjda sig öfver ett långt lif, ty deras lefnadslängd är i medeltal 65—68 år; högre tjänstemän, generaler, affärsmän lefva i medeltal 56—60 år; advokater, konstnärer, lärare, läkare äro mindre lyckliga och lefva i medeltal endast 52—54 år; för daglönare uppgår medellifslängden endast till omkring 30 år. Visserligen finnes det praktiska yrken, i hvilka arbetaren blir 40—50 år, men i andra yrken dukar han snart under, efter att endast få år hafva varit verksam i sitt yrke.» (Erisman s. 307.)

Från vårt grannland Danmark föreligger en högéligen intressant undersökning om »De økonomiske Forholds og Beskjæftigelsens Indflydelse paa Dødeligheden», på ett särdeles omsorgsfullt sätt utförd af läkaren Th. Sørensen och omfattande såväl hufvudstaden som landsortsstäderna. Han indelar befolkningen i tre grupper, hvaraf den första motsvarar »lavere Samfundslag (Arbejderklassen)», den andra »mellemsamfundslag» och den tredje »højere Samfundslag». Hans undersökning visar, att i Köpenhamn »den relative Dødelighed er i lavere Samfundslag (Arbejderklassen) mellem 50 og 100 Pct større hos begge Kjønder end i mellemsamfundslag», under det att den »ikke er synderlig forskjellig i mellemsamfundslag og højere Samfundslag», dock så, att i alla fall för vissa årsklasser »mellemsamfundslag» har större dödlighet än »højere». Såsom väsentligaste orsaken till denna större dödlighet hos arbetsklassen (och särskildt hos dess män) anför författaren icke blott de sämre bostäderna, den svagare näringen o. s. v., utan äfven »Beskjæftigelsens Art».

Till samma resultat har man kommit i vårt andra grannland, Norge. I det »Forslag til Lov om Tilsyn med Arbejde i Fabrikker m. V. og Lov om Arbejdstidens Begrænsning i forskjellige Virksomheder»,

som den 21 december 1887 afgafs af den dertill af regeringen förordnade »Arbejderkommissionen», lemnas en statistik, som visar, dels att »Døden i Reglen indtræffer meget tidligere hos Haandværksarbejdere og Fabrikarbejdere end hos almindelige Arbejdere», dels att det råder »en betydelig tidligere Dødelighed inden de Samfundsklasser, som det er tilsigtet at undergive Bestemmelserne om en Normalarbejdsdag end i de andre Samfundsklasser, hvormed de overhovedet kunne sammenlignes».

Den underlägsenhet i arbetarnes helsotillstånd, som dessa och liknande undersökningar samstämmigt ådagalägga, går antagligen genom arf omedelbart öfver på deras barn. Äfven om så ej skulle vara förhållandet, är likväl visst, att dessa från första ögonblicket tryckas hårdt af de osunda arbetsförhållanden, hvarunder föräldrarna — och särskildt mödrarna — ofta lefva. Det gifves flera industrigrenar, som genom sjelfva sin art äro egnade att främja en för tidig nedkomst. Vid den samfolkliga helsovårdskongressen i Wien 1887 upplyste en af fabriksinspektörerna i Schweiz, att på 100 lefvande födda kommo i detta land i medeltal 3,3 dödfödda, i den industriidkande kantonen Zürich 5 och i den ännu mera industridrivande kantonen Glarus 6,4 samt bland den fabriksarbetande befolkningen ensam 8,2. I de egentliga fabriksområdena, der mödrarna såväl strax före som strax efter nedkomsten måste arbeta i fabriken och därför ej kunna lemna de nyfödda ens den nöd- torftigaste vård, stiger dödligheten bland späda barn till en förfärande höjd. Medan den i kantonen Glarus 1872—1874 för de bättre lottade klasserna utgjorde 16,6 procent, uppgick den bland fabriksbefolkningen till 28,5 procent. Inom Tyskland, der skyddet för industriarbeterskorna tills helt nyss varit vida mindre, har den på vissa ställen sprungit upp till 43, ja till 48,6 procent!

Hvilken roll man nu emellertid än må tillskrifva den ena eller andra inflytelsen — direkt arf eller bristande vård under den mest magtpåliggande utvecklingstiden — visst är, att personer af arbetsklassen redan vid början af sin lefnadsbana vanligen äro i kroppsligt afseende jemförelsevis efterblifna. Öfver allt, der man anställt undersökningar om den fysiska utvecklingen hos arbetsklassens barn å ena sidan och de mera bemedlades å den andra, har det visat sig, att de senare hafva ett afgjort försteg. Vi hafva jemförande sammanställningar häraf såväl från England, Italien, Amerika och Danmark m. m. som från Sverige. Den sistnämnda, utförd af prof. Key i samband med senaste läroverkskomiténs arbeten (se dess betänkande, del. III), ådagalägger, att äfven hos oss samma förhållande eger rum som öfver allt annorstädes, nemligen att arbetsklassens barn visa en svagare tillväxt,

yttrande sig genom mindre längd och lägre vigt hos dem än hos deras jemnåriga inom de bättre lottade samhällsklasserna.

Med dylika sakförhållanden för ögonen hafva helsovårdens målsmän icke obetingadt kunnat instämma i det myckna tal om det hårda kroppsarbetets ära och välsignelse, som man ofta får höra just från sådana personer, hvilka sjelfva lyckats undandraga sig detsamma och för ingen del vilja låta sina *egna* barn komma i åtnjutande deraf. Hvar och en måste visserligen medgifva, att detta arbete är nödvändigt, ej allenast såsom mensklighetens outhärligaste uppehållsmedel, utan ock såsom dess förnämsta eggelse- och uppfostringsmedel. Men vår tids industri har visat, att det under den hänsynslösa vinningslystnadens ledning lika lätt kan blifva dess mest fruktansvärda *förstörelsemedel*, och det är erfarenheten härom, som i första hand framkallat sträfvandena för en maximalarbetsdag.

2. Den nu gängse arbetstiden lemnar icke nog tillfälle till familjelif och andlig förkofran samt verkar därför i hög grad ofördelaktigt på arbetarens sedlighet och själsodling.

Tryckt af en arbetsbörda, som icke motsvarar menniskonaturens normala förmåga, löper arbetaren i allmänhet fara att nedsjunka till en rent fysisk varelse. Tidigt på morgonen, medan hans barn ännu sofva, vandrar han till arbetet, och då han sent på aftonen åter kommer hem, stå de små redan i begrepp att gå till hvila. I de många fall, då fadern arbetar om natten eller »på skift», ställa sig förhållandena ännu ogynsammare, och der äfven söndagshvilan är honom beröfvad eller till och med hustrun indragen i industriarbetet, kan man knappast längre tala om något samlif, någon familj eller någon inbördes förädling och uppfostran. Hemmet blir blott det ställe, dit man efter slutadt arbete, utpinad och utsläpad, drager sig tillbaka för att äta och sofva. Arbetarens hela lif blir mycket ofta en oafbruten kedja af de trenne, evigt sig återuppreparande leden *arbete, mat* och *sömn* och nästa dygn åter *arbete, mat* och *sömn* och så vecka efter vecka och år efter år.

Då nu menniskonaturen är så inrättad, att en ytterlighet åt ena hållet framkallar såsom bakslag en ytterlighet åt det motsatta, så är det ej att undra på, att just samme arbetare, som pressas tyngst af en omätlig arbetsbörda, äfven är den, som vid tillfälle hejdlösast kastar sig i omätliga och råa njutningar. Huru förslöad han än må vara,

har dock äfven han inom sig ett djupt behof att någon gång, åtminstone för en stund, känna lifvets sorger lättare och sin förmåga att dem bära större. Den återställelse af sinnets spänstighet, som bättre lottade kunna söka i ett uppfriskande hemlif, i ett odladt och förfinadt umgänge, i litteratur och konst m. m., den finnes ju ej för honom. Hvad är då naturligare, än att han söker sin trefnad på krogen och sin vederqvickelse i rusets slöa dvala?

På så sätt samt genom den sedeslöshet i sexuelt afseende, som enligt erfarenhetens vittnesbörd alltid åtföljer fabriksarbetet och särskildt *qvinnans* inkastande i detta, bidrager den omätliga arbetstiden äfven *medelbarligen* att försämra arbetsklassens fysiska tillstånd.

Många ansträngningar hafva under senare tider blifvit gjorda för att genom aftonskolor, fortsättningskurser, föreläsningar och dylikt bi-bringa kroppsarbetaren smak för ädlare njutningar och vinna honom för kulturen. Men klart är, att dessa bemödanden till en stor del måste strandas mot det öfvermågtiga hinder, som den nuvarande långa arbetsdagen mot dem uppreser. Äfven själsarbetet är ju ett *arbete* och kan icke utföras af en organism, hvars krafter redan äro utsugna. Den arbetare, som först under en lång arbetsdag sträfvat på fabriken och derefter sent på aftonen sätter sig på studiebänken, är all ära värd, äfven om han der — såsom understundom verkligen sker — blir så öfvermannad af trötthet, att han somnar midt under den mest fängslande undervisning. Så länge arbetsdagen bibehålles vid sin nuvarande längd, skola de flesta arbetare helt naturligt föredraga att antingen hängifva sig åt absolut hvila eller ock söka rycka upp sig ur sitt slapphetstillstånd genom mera rafflande medel än bildningsarbetet kan skänka.

Och dock är det åtminstone *ett* slags bildning, som för vårt lands framtid är en rent af trängande nödvändighet. Det är den *medborgerliga*. Man har, särskildt under senare tider, med rätta beklagat sig öfver den brist på nationalanda, på medveten fosterlandskärlek, som man ej sällan finner bland våra kroppsarbetare. Man har ju ofta från deras sida fått höra sådana uttalanden, som att de ej veta af något fosterland, ej känna sig hafva någon lott eller del i dess välsignelser o. s. v. Hvar och en, som varit lycklig nog att få något med af dessa, och som inom sig erfarit, hvad det vill säga att hafva ett fädernesland, måste vid dylika uttalanden känna ett styng i sitt samvete och allvarligen fråga sig sjelf: hvad hafva vi — lyckligare lottade — gjort, för att vårt folk i dess helhet måtte blifva delaktigt af vår fäderneärfda odling samt intresserad af dennas bestånd och förkofran, för att den stora massan måtte blifva en lefvande, aktiv del af *nationen*? Svaret måste blifva, att vi

för detta ändamål gjort föga eller intet. Långt ifrån att söka bibringa kroppsarbetaren den känslan, att äfven *han* är svensk medborgare, och att samhällets gemensamma angelägenheter ingalunda böra vara honom likgiltiga eller främmande, hafva vi i allmänhet sökt på verksammaste sätt förekomma, att några dylika känslor måtte hos honom kunna uppstå. Samtidigt med att vi beklagat oss öfver hans bristande medborgaresinne, hafva vi nemligen förhållit honom hans medborgarerätt. Följden har blifvit, att större delen af svenska folket ännu befinner sig i den politiska omyndighetens förnedrande och förslöande tillstånd. Att detta i längden är ohållbart, kan icke nekas af någon, hvars blick räcker det minsta ut öfver stunden.

Om det emellertid, trots vissheten härom, gifves flera, i öfrigt rätt förståndiga personer, som ej vilja främja medborgarerättens utsträckning till alla myndiga välfräjdade män, så beror detta säkerligen deraf, att de funnit kroppsarbetarens lefnadsförhållanden högeligen ogynnsamma för förvärfvandet af politisk bildning. De hafva insett, att *den allt för långa arbetstiden* mycket ofta beröfvar arbetaren tillfälle till deltagande i offentliga angelägenheter, undertrycker hans intresse därför och afhåller honom från att skaffa sig förutsättningarna för ett allsidigt bedömande deraf. De under strecket stående arbetarne, säger 1888 års konstitutionsutskott i sitt bekanta utlåtande n:o 3 sid. 16, »lefva under förhållanden, som hvarken kunna *lemna tid och håg öfriga* för ett sjelfständigt deltagande i det politiska lifvet, ej heller framkalla den insigt och erfarenhet, förutan hvilka rättighet till deltagande i rådslagen om fosterlandets angelägenheter icke bör ifrågakomma».

Det sakförhållande, från hvilket utskottet här utgår, kan icke bestridas: den nuvarande arbetstiden är verkligen så öfverdrifven, att den i ofantligt många fall gör det nästan omöjligt för den svenske *kroppsarbetaren* att tillika vara svensk *medborgare*. Häri har utskottet fullständigt rätt. För hvarje tänkande politiker bör emellertid detta faktum utgöra en maning att genom arbetstidens reglering *bereda arbetaren tid* att göra sig duglig för detta värf samt att genom ett energiskt arbete för folkbildningsanstalter af olika slag gifva honom *tillfälle* dertill. Man skulle på grund häraf kunna gifva ett visst erkännande till och med åt en sådan politik, som satte arbetstidens förkortande och folkbildningsanstalternas kraftiga upphjelpande såsom en förutsättning för den allmänna rösträtten. Ingen, som hyser någon tillit till vår arbetarebefolknings rättskänsla och sunda omdöme och som tror på den medborgerliga frihetens uppfostrande kraft, skulle visserligen för sin del kunna biträda en konservativ politik af denna art, men man skulle ej

kunna förneka, att den dock hvilade på 'en *begriplig tankegång* och sålunda på intet sätt vore att förblanda med den, som blott är ett utslag af kortsynthet och politiskt lättsinne.

Så mycket borde i alla händelser vara klart, att såväl de, för hvilka medborgarerrättens utsträckning till alla är ett obetingadt *godt*, som de, hvilka i nämnda utsträckning hufvudsakligen se en — om ock oundviklig — *fara*, måste på det lifligaste önska, att vår arbetsklass genom en begränsning af arbetstiden erhåller det tillfälle till deltagande i det politiska lifvet samt till förvärfvande af härför nödiga insigter, som den enligt 1888 års konstitutionsutskott för närvarande mestadels saknar, men som för fäderneslandets lyckliga framtid är ett oefftergiftigt vilkor.

3. Den nu gängse arbetstiden verkar genom sin längd nedtryckande äfven på arbetarens rent ekonomiska ställning.

För ganska många torde denna sats vid första påseende synas innebära en orimlighet. Ju längre tid på dagen arbetaren håller i med sitt arbete, ju större blir naturligtvis hans dagspenning — menar man — och ju bättre bör han därför kunna reda sig.

Intet resonnement kan synas mera påtagligt och oemotsägligt, men intet kan dock vara mera stridande mot erfarenheten. Denna har visat, att i verkligheten just raka motsatsen eger rum. Så säga vittnesbörden från alla de land, der man kunnat iakttaga de ekonomiska frukterna af en längre eller kortare arbetsdag. Af allt hvad man hittills *känner* om arbetsdagens inverkan på arbetslönen kan man icke komma till annan slutsats, än att den senares höjd ingalunda står i ett rakt förhållande till den förras längd, utan snarare i ett *omvändt*. I det stora hela skulle man kunna sammanfatta de faktiska förhållandena så, att lång arbetsdag och låg arbetslön samt kort arbetsdag och hög arbetslön följas åt. Denna regel bestyrkes ej allenast af den kända, ofta anförda jmförelsen mellan arbetstiderna och arbetslönerna i de engelska kolgrufvorna å ena sidan och de belgiska å den andra, utan äfven af dylika jmförelser från många andra håll, exempelvis från Tyskland, der yrkesinspektörerna funnit en större välmåga hos sådana arbetare, som hafva tiotimmarsdag, än hos sådana, som måste hänga i vid sitt arbete ända till 18 timmar i dygnet.

Vid närmare eftersinnande finner man lätt åtskilliga omständig-

heter, som i väsentlig mån förklara detta skenbart så egendomliga förhållande.

Hvad som å arbetarens egen sida i främsta rummet inverkar bestämmande på hans förtjenst är hans allmänna fordringar på lifvet. Ju högre arbetsklassen, såsom helhet betraktad, vänjer sig att sätta sina *lefnadsfordringar*, sin »standard of life», ju högre blifver ock minimilönen. Men nu måste arbetstidens förkortande inom rimliga gränser nödvändigt föra med sig, att denna »standard of life» kommer att höjas. Jemte arbetstiden och softiden uppstår genom nämnda förkortning äfven någon fritid, och under denna framträda hos arbetaren vissa högre och ädlare behof, hvilka han förut, under det oafbrutna, ideliga släpandet, icke hade något medvetande om, men hvilka han, sedan de en gång vaknat till lif, icke längre kan hålla helt och hållet nere. Men ökade behof kräfva för sin tillfredsställelse äfven ökad förtjenst. Det är bland annat detta som gjort, att den engelske arbetaren med sin förhållandevis korta arbetsdag förtjenar i medeltal mer än dubbelt så mycket som den ryske med sin långa.

Hvad den enskilde arbetaren genom sitt arbete kan uträtta beror dessutom ingalunda blott på den tid, han dertill använder, utan fullt så mycket på den *arbetsduglighet*, han dervid har till sitt förfogande. Denna arbetsduglighet, hvilken icke uteslutande bestämmes af rent kroppsliga egenskaper, utan äfven af intellektuella och moraliska, utgör ju kroppsarbetarens enda eller så godt som enda uppehållsmedel. Den är det kapital, af hvars ränta han lefver. Bibehåller eller ökar sig hans arbetsduglighet, så bibehåller och ökar sig hans förmögenhet; aftager åter hans arbetsduglighet, så lefver han upp sitt kapital och går sin bankrutt till mötes. Den nu gängse arbetstiden undergräfvat arbetsklassens helsa och styrka samt bidrager att hämma och förkrympa dess intellektuella och moraliska utveckling, och i samma mån den detta gör verkar den äfven nedtryckande på arbetsklassens ekonomiska ställning.

I sådana land, der en maximalarbetstid blifvit lagstadgad, har det ock redan visat sig, att denna åtgärd icke minskat arbetsklassens välmåga — hvilket dock profeterats — utan tvärt om ökat densamma. De officiella schweiziska berättelserna, såväl från fabriksinspektörerna som från kantonalregeringarna, ådagalägga, att lagstiftningen i detta afseende verkat synnerligen fördelaktigt, och detta i desto högre grad, ju strängare den blifvit tillämpad. Just de ordentligaste och mest tänkande arbetarne äro afgjort emot beviljandet af tillstånd till öfvertidsarbete, och det till och med i sådana fall, då arbetsgifvarne sökt locka dem dertill genom att erbjuda dem andel i vinsten. De hafva nemligen

funnit, att öfvertidsarbetet försvagar deras krafter och utsliter dem i förtid, och att de icke ens för tillfället deraf hafva någon ekonomisk fördel.

Synnerligen märkligt är äfven det sakförhållandet, att efter maximalarbetsdagens införande *arbetsförsummelserna minskats* och att särskildt den s. k. frimåndagen (der blauer Montag) blifvit betydligt sällsyntare. Denna omständighet synes bättre än allt annat visa, att det förut tvingande behovet af *extra ordinära* afbrott nu genom arbetstidens reglering i väsentlig mån försvunnit, hvilket naturligtvis för arbetaren är en anseelig vinst, ej minst i ekonomiskt afseende.

Den under striden om maximalarbetsdagen ofta uttalade farhågan, att den kortare arbetstiden skulle medföra trägnare krogbesök, har icke visat sig grundad. Familjefäderna och ynglingarne, heter det i de schweiziska inspektörsberättelserna, hafva i stället efter slutadt dagsverke funnit tid att sysselsätta sig med sådana arbeten i hemmet eller omkring detsamma, hvilka satt andra muskler i verksamhet, än dem fabriksarbetet under dagen tagit i anspråk. Denna omvexling har visat sig fysiskt och andligt välgörande samt haft till följd, att arbetet nästa dag kunnat begynnas med långt friskare krafter. Hustrurna och de unga flickorna hafva funnit tillfälle nog att med husliga sysslor utfylla de timmar, som genom den förkortade arbetstiden blifvit dem lemnade.

Alldeles enahanda iakttagelser har man ock gjort i andra land. Synnerligen betecknande är, att de häftigaste motståndarne till åttatimmarsdagens genomförande i Australien lära varit icke arbetsgifvarne, utan värdshusvärdarne och bränvinshandlarne.

I allmänhet har det visat sig, att måttlighet och framsynt omtänksamhet i afseende på *arbetet* äfven äro egnade att framkalla måttlighet och framsynt omtänksamhet i användandet af arbetets *frukter*. Klok beräkning och hushållsamhet trifvas bättre tillsammans med ett visst mått af själsutveckling och fritid än med andlig slöhet och en öfverdrifven arbetsbörda. Bekant torde vara, att man just inom den klass, som hårdast tryckes af denna börda, finner den största eftergifvenheten för ögonblickets drifter och tillskyndelser, den ytterligaste brist på omtanke och beräkning. Nämnda börda minskar ej allenast arbetsförmågan genom att undergräfvat helsan och hämma själsodlingen; den bidrager äfven att göra arbetaren *ekonomiskt* lättsinnig och slösaktig, benägen att lefva blott för stunden och oförmögen att genom planmessig och ihärdig sträfsamhet hålla sig uppe och steg för steg förbättra ställningen för sig och sina barn. Man har ofta med en viss häpnad iakttagit detta oväntade och för en ytlig betraktare obegripliga

förhållande, och man har understundom såsom ett tungt skäl mot statens ingripande till arbetsklassens förmån anført, att personer af denna klass ofta visa så ringa vilja att hjälpa sig sjelfva äfven i sådana fall, då de det skulle kunna. Om man gjort sig mödan att söka utforska de psykologiska orsakerna till detta karaktersdrag, skulle man emellertid snart hafva upptäckt, att de till en stor del äro att finna just i den nedstämning och själsliga förslappning, som äro en följd af den öfverdrifvet långa arbetstiden.

Härtill kommer ännu en omständighet, som väl förtjenar att tagas med i beräkningen, då det gäller att bedöma arbetsklassens ekonomiska ställning i det hela taget. Motståndarne till arbetsdagens förkortning utgå från den förutsättningen, att ju längre tid arbetaren sysselsättes, ju mer arbete blir ock af honom utträttadt. Om nu denna sats håller streck (hvilket den visserligen blott delvis gör), hvad blifver då följden? Tydligen den, att ju längre arbetsdag en arbetsgifvare kan ålägga sina arbetare, ju fåtaligare arbetsstyrka behöfver han ock hålla för att få ett visst arbete verkställt. Följden häraf åter måste naturligtvis blifva, att de obehöfliga arbetarne kastas ut på gatan såsom *arbetslösa* för att antingen mer eller mindre hastigt svälta i hjel eller föda sig genom tiggeri eller tjufnad eller få sitt slutliga uppehälle i fängelset eller i bästa fall uppehålla lifvet genom anlitande af den enskilda eller den offentliga fattigvården. Dessa senare arbetslösa, hvilka utgöra hvad man kallat »den industriella reservarmén», befinna sig icke allenast sjelfva i elände, utan bidraga också att hålla sina arbetande kamrater nere, derigenom att de vid hvarje tillfälle, då efterfrågan på arbetare ökas, äro till hands och nedtrycka lönerna till det minsta möjliga.

II. Den ekonomiska möjligheten af arbetstidens begränsning.

Få motståndare till maximalarbetsdagen torde numera förneka, att denna i och för sig är önskvärd. Men — säga de — önskvärdhet är *en* sak, möjlighet ofta en helt *annan*. Den nuvarande långa arbetsdagen är en hård, men oafvislig nödvändighet. Utan densamma skulle varutillverkningen icke kunna hållas uppe vid erforderligt belopp; de näringsdrifter, som blefve underkastade tidsbegränsningen, skulle komma att gå under, och på så sätt skulle skyddslagstiftningen i detta afseende blifva till förbannelse för arbetsklassen i stället för till välsignelse.

Invändningen hvilat på den föreställningen, att den genom arbetet alstrade varumängden står i rakt förhållande till den derpå använda tiden. Vår tids storindustri, säger man, hvilat på användningen af maskiner, och därför måste arbetarens fysiska och andliga tillstånd, hans personliga kraft och håg, hafva ganska ringa inflytelse på varans mängd och beskaffenhet. Arbetaren är hufvudsakligen en betjent åt maskineriet, och detta frambringat, utan att tröttna och förslappas, lika varumassor på lika tider: en viss mängd på 8 timmar, 25 procent mera på 10 timmar, 50 procent mera på 12 timmar, 100 procent mera på 16 timmar o. s. v.

Vidare ligga i dylika industrier stora kapital fastlästa i dyrbara maskinerier, som förlora i värde både när de gå och stå och som i uppfinningarnas tidevarf hvarje ögonblick löpa fara att blifva föråldrade. Innan de kasseras, böra de hafva betalat sin anläggningskostnad, och detta kunna de göra desto fortare och säkrare, ju oafåtligare de hållas i gång, ju längre arbetsdagen är. Härtill kommer, att en mycket lång arbetsdag gör arbetaren likgiltig för alla lefnadsbehof utöfver de allra simplaste och nedsätter hans anspråk på lifvet, så att han utan missbelåtenhet fogar sig i sin ställning och nöjer sig med den lägsta möjliga dagspenning. Arbetstidens förkortning skulle åter verka i rakt motsatt riktning, höja pretentionerna och sålunda bidraga till att stegra driftkostnaderna.

Huru stort sken af sannolikhet detta resonnement än må ega, håller det dock icke streck, åtminstone ej i den allmänna form, hvori det vanligen framställes. Dels är allt industriarbete icke på långt när uteslutande maskinarbete, dels är äfven detta senare icke så absolut mekaniskt, att det är helt och hållet oafhångigt af arbetarens vakenhet och själsspänstighet. Tvärt om utöfva dessa egenskaper i de allra flesta arbetsarter en väsentlig inverkan på arbetets frukter, och der blir på grund häraf varumängden i sjelfva verket *mindre* och *sämre*, i fall arbetaren genom en orimlig arbetstid blir allt för mycket utsugen till kropp och själ.

Historien och statistiken visa, att det icke allenast *kan* vara så, utan ock faktiskt *är* så.

Då Englands arbetare genom den s. k. tiotimmarslagen af den 8 juli 1847 lyckades nedbringa minderårigas samt vuxna qvinnors arbetsdag till 10 timmar, blef äfven de vuxna männens egen arbetstid inom flera industrier begränsad till detta mått, enär i dessa industrier minderåriga och qvinnor måste samverka med män. De förtviflade arbetsherrarne samt de nationalekonomer, hvilka lånade dem sin penna

(en Senior m. fl.), ropade, att detta ovilkorligen måste blifva den engelska industriens undergång. Men i stället följde det mest storartade uppsving, och arbetsgifvarne förklara nu själfva, att den af dem så bekämpade tiotimmarsdagen utgör en af hörnstenarna för den engelska industriens öfverlägsenhet.

Från Schweiz finnes en mängd intyg i samma riktning. Arbetsinspektörerna förklara i sina embetsberättelser, att tillverkningen inom vissa rörelser något minskats (ehuru ej på långt när i samma grad som arbetstiden), men att den i andra bibehållit sig vid samma mått och inom åter andra ganska betydligt stigit. Särskildt bekräfta dessa berättelser den förutsägelse, som regleringens vänner framställt, nämligen att de uthvilade arbetarne skulle ådagalägga större intelligens och omdöme och på grund häraf kunna lemna ett *bättre* arbete. »Det arbetas regelmessigare», heter det, »och hvad som åstadkommes är bättre och omsorgsfullare utfördt.» Väfveriegarne, som förut högeligen beklagat sig öfver den skada, deras industri genom arbetstidens förkortning skulle lida, måste efteråt medgifva, att arbetet nu går mycket raskare undan. En af dem förklarade, att hans alster efter maximalarbetsdagens införande fått en helt annan *karakter*; de skickligare bland hans arbetare utförde nu mönster, hvilka två år förut hvar och en skulle ansett alldeles omöjliga att åstadkomma. I allmänhet hafva de schweiziska arbetsgifvarne, i likhet med de engelska, ej allenast fogat sig i de nya förhållandena, utan de hafva funnit sig så väl i dem, att de ej längre önska de gamla tillbaka. Detta så mycket mindre, som de småningom kommit under fund med, att den förökning i tillverkningen, som under vissa omständigheter genom öfvertidsarbetet kunde vinnas, i själfva verket blef så ringa, att kostnaderna för belysning och uppvärmning m. m. knappast häraf kunde uppvägas.

Från Österrike uppgifves, att den 1888 vidtagna indragningen af den tolfte timmen inom väfnadsindustrien icke skadade denna, samt att man nu i allmänhet arbetar lika mycket på 11 timmar som förut på 12. I Amerika säges man hafva funnit, att inom somliga rörelser lika mycket nu åstadkommes på 10 timmar som förut på 11 och inom andra till och med lika mycket på 8 som förut på 10.

Till samma slutsatser hafva äfven de tyska arbetsinspektörerna kommit. Så t. ex. meddelas från ett af Tysklands industridistrikt, att vid fabriker, der arbetsdagen minskades från 12 till 10 timmar, arbetet dock redan inom några dagar så afpassat sig efter de nya förhållandena, att tillverkningen per dygn blef alldeles densamma. Från ett annat distrikt uppgifves, att »rörelser med ringa tillverkning i allmänhet

hafva lång arbetstid, och att alla försök, som vid gynsamma afsättningsförhållanden göras för att med bibehållande af arbetstidens längd stegra arbetsfarten genom att locka arbetarne med ökad lön, antingen fullständigt misslyckas eller ock lyckas blott för en liten tid. Liknande blir förhållandet, om man i rörelser med kort och driftigt arbete söker förlänga arbetstiden för att bättre kunna begagna sig af tillfälliga goda konjunkturer; varumängden motsvarar då några få dagar den ökade arbetstiden, men sjunker sedan snabbt tillbaka till hvad som förut med den kortare arbetstiden kunde åstadkommas.»

Äfven i Sverige hafva som bekant flera stora industriidkare förklarat, att arbetsdagens begränsande till ett mindre antal timmar (t. ex. tio) snarare skulle gagna industrien än vara densamma till någon skada.

Om man på teoretisk väg understundom kunnat komma till en motsatt uppfattning af den förkortade arbetsdagens nationalekonomiska verkningar, torde detta hufvudsakligen hafva berott derpå, att man icke fäst tillräcklig uppmärksamhet vid den väsentliga skilnaden mellan den *menckliga* arbetskraften å ena sidan och de *mekaniska* krafterna å den andra. De senare kunna icke förlama eller tillintetgöra sig sjelfva genom öfvermått, ej heller stärka, ja mångdubbla sig sjelfva genom hvila. Detta kan den menckliga kraften deremot göra, och häri ligger orsaken till att en befolkning, som har 16 timmars arbetsdag, måste lefva i ett djupt elände, medan deremot en annan, som har 8 timmars arbetsdag, kan befinna sig i välmåga.

De anförda utsagorna från olika land synas visa, att den ofta framkastade farhågan för en minskning af det nationella arbetet genom fastställande af en maximalarbetsdag icke har någon tillämplighet på detta arbete *i dess helhet*. Det är icke heller med hänsyn härtill, som denna farhåga oftast framställes: det är icke så mycket industriens förmåga att äfven med förkortad arbetstid kunna frambringa *den behöfliga mängden af förnödenheter*, som man drager i tvifvelsmål; det är snarare *den enskilde industriidkarens utsigter att kunna slå sina medtäflare*, som man antager genom regleringen skola minskas. I detta senare antagande synes man verkligen hafva rätt. Det förefaller nästan sjelfklart, att arbetstidens reglering bör verka reglerande äfven på arbetet och på hvad derigenom alstras, så att dess fördelning på årets olika tider blir *jennare*. Denna slutsats bestyrkes till och med af bestämda iakttagelser; en af de schweiziska arbetsinspektörerna yttrar nemligen: »Den lagstadgade maximalarbetsdagen på 11 timmar har framtvingit en större regelbundenhet i produktionen.» Häraf följer visserligen, att det efter arbetstidens reglerande genom lag icke längre skulle gifvas

fullt samma möjlighet för de driftigaste och mest energiska affärsmännen att just vid sådana tidpunkter, då det af någon orsak yppar sig starkare efterfrågan efter någon viss vara, ögonblickligen låta sin tillverkning svälla ut, så att de före alla andra kunna kasta massor af den begärliga artikeln ut i marknaden; jagten att komma först och bjuda under samt lystnaden att genom spekulation samla rikedomar skulle i någon mån hämmas. Men detta skulle ju endast hafva till följd, att den »öfverproduktion», som framkallas af dylika ryckvis inträdande stegringar, blefve något minskad samt de deraf förorsakade prisfallen och kriserna icke fullt så fruktansvärda, och *detta* kan väl icke betraktas såsom en verklig olägenhet för näringslivet?

Äfven på annat sätt skulle arbetstidens begränsning ovilkorligen komma att inverka fördelaktigt på detta. Den s. k. öfverproduktionen bär såsom bekant ett vilseledande namn; den borde rätteligen heta *underförbrukning*. De »dåliga tiderna» bero i allmänhet icke på för stor tillgång, utan på för ringa efterfrågan, och denna åter har sin orsak deri, att den stora massan af köpare har för liten köpförmåga. Inom en nation med öfverdrifvet lång arbetsdag måste den ena delen af arbetarebefolkningen sakna *ledighet* och den andra delen *arbete* samt således äfven *förtjenst*. Men både bristen på ledighet och bristen på förtjenst måste reducera behofven till de allra simplaste. Hvarken hos den af omåttligt arbete förslappade eller hos den arbetslöse kunna några mera civiliserade behof gerna göra sig gällande; den senare saknar ju för öfrigt alla medel att tillfredsställa dem. Det är lätt att inse, hvilken återverkan detta måste hafva på varuallstringen. Denna bestämmes af afsättningen, och denna åter af förbrukningen. Förbrukar nu den stora massan af befolkningen hufvudsakligen blott sådana förnödenheter som potatis, sill, amerikanskt fläsk, finnsmör, margarin, cikoria, brännvin, snus, mollskinn o. d., så är klart, att de industrier, som arbeta för *andra* behof, icke kunna räkna på någon större afsättning och följaktligen icke heller på någon blomstring. Arbetsklassens betydelse för produktionen ligger ej blott deri, att den kan producera, utan äfven deri, att den kan *konsumera*. Men knappast något har visat sig kunna höja dess förmåga i detta senare afseende på ett så kraftigt sätt som en ökad fritid, d. v. s. en förkortad arbetsdag.

Om nu antydda nationalekonomiska följder af en lagstadgad maximalarbetsdag kunnat vara underkastade olika meningar, så är detta deremot icke förhållandet med en tredje, hvilken sammanhänger med frågan om olycksfall i arbetet. Såsom redan nämnt är, har den tyska olycksfallsstatistiken bekräftat hvad man redan tidigt af förnuftsskäl

och daglig erfarenhet varit förvissad om, nemligen att olycksfallens antal hastigt växer med den tilltagande arbetstiden. Nu är det ju industrien, som antingen genom skadestånd enligt en ansvarighetslag eller genom premier till en riksförsäkringsanstalt skall i närmaste hand underhålla olycksfallens offer. Här af följer, såsom ock en nationalekonomisk forskare med anledning af nämnda olycksfallsstatistik påpekat, att »industrien måste köpa fördelen af den längre arbetstiden» (för så vidt denna nemligen ännu af arbetsgifvarne betraktas som en fördel) »med höjda olycksfallsersättningar. Att detta måste vara af största betydelse i socialpolitiskt afseende behöfver icke påpekas», tillägger samme forskare (R. van der Borcht i Brauns »Archiv für sociale Gesetzgebung und Statistik» 1890, s. 560). Äfven i sådana stater, som i likhet med Sverige ännu sakna såväl en industriel ansvarighetslag som ock en allmän olycksfallsförsäkring, måste dessa ersättningar innebära en svår ekonomisk börda, ehuru de här utgå under form af fattigvård och s. k. välgörenhet. Helt visst äro de under denna senare form alldeles icke billigare än under den förra.

Hvilka åsigtter i statsekonomiskt afseende man än må hysa, så torde dock hvar och en nödgas medgifva, att nationalförmögenhetens djupaste grundval och vilkor är en kroppsligen och andligen sund arbetarestam. Det var ock denna hufvudsynpunkt för maximalarbetsdagsfrågans bedömande, som Macaulay så kraftigt framhöll, då han i sitt berömda tal om tiotimmarsdagen utropade: »Aldrig skall jag tro, att det, som gör en befolkning starkare, sundare, visare och bättre, slutligen likväl kan göra den fattigare!»

III. Lämpligheten af arbetstidens begränsning genom lag.

Men om det än måste medgifvas — invänder man slutligen — att den nuvarande arbetstiden är orimligt lång, att den är förderlig för arbetarens helse, moral och ekonomi, samt att en begränsning mycket väl kan ega rum, så är dermed icke sagdt, att en sådan begränsning skall ske genom *lagstiftningens* mellankomst. Den bör fast mer åstadkommas på det »fria» aftalets väg. De båda i saken intresserade parterna böra lemnas att göra upp densamma med hvarandra, utan att staten lägger sig i deras inbördes förhållanden.

De, som så tala, torde dock förbise de faktiska förhållandena, historiens och erfarenhetens lärdomar. Det torde knappast finnas någon

grund att antaga, att arbetstidens begränsning skulle *hos oss* kunna vinnas på väsentligen annan väg än den vunnits i utlandet. Sverige är visserligen ett jemförelsevis efterblifvet land på det industriella området, och det är därför helt naturligt, att det är ett efterblifvet land äfven på det socialpolitiska. Men till sitt väsende och förlopp är dock arbetarefrågan hos oss densamma som utomlands. Att den kommer något senare, har för oss den stora fördelen, att vi i förväg veta, i hvilken riktning utvecklingen kommer att gå, hvilka skeden den har att genomlöpa och i hvilka åtgärder den antagligen kommer att utmynna — hvilket allt borde kunna spara oss många misstag, mycket fåvitskt motstånd, mycken onödig bitterhet.

De båda i saken intresserade parterna äro å ena sidan arbetsgifvarne, å den andra arbetarne. Låter det nu tänka sig, att de af sig sjelfva skola kunna genomföra den behöfliga tidsregleringen?

Det kan visserligen ej nekas, att en del arbetsgifvare med kraft och värme verkat för arbetsdagens begränsning. Somliga hafva gjort det, emedan de varit s. k. ideologer, det vill — öfversatt på ren svenska — säga: emedan de betraktat arbetarne såsom medmenniskor, ej såsom blotta arbetsverktyg. Andra hafva gjort det, emedan de hafva varit klarsynta nog att inse, att arbetsdagens förkortande till ett lägre mått än det *nu* vanliga icke kunde skada deras eget intresse. Vi hafva i Sverige haft åtskilliga prof på dylika nobla och kloka arbetsherrar, och väl vore, om de vunne många efterföljare.

Men att af sådana exempel sluta sig till, att arbetsdagens begränsning skulle hos oss komma att genomföras så att säga i all gemytlighet, det är väl knappast någon nog barnslig att tro. Härför gifvas nemligen många hinder. Ett sådant är våra arbetsgifvares vanligen ytterst högt uppdrifna klassmedvetande, d. v. s. den stolthet, som gör, att de i hvarje tillmötesgående, hvarje eftergift för arbetarnes önsknningar se en förödmjukelse för sin egen värdighet. Ett annat är deras vanliga oförmåga att se de gynsamma följder för sjelfva industrien, som arbetstidens reglering visat sig hafva i alla land, der den blifvit införd. Ett tredje är det obestriddiga sakförhållandet, att denna reglering under vissa förhållanden och utöfver en viss gräns verkligen skulle utgöra ett band på arbetsgifvaren, nemligen ett band på honom i hans sträfvan att höja sig på sina konkurrenters bekostnad. Klart är, att arbetsgifvarnes diktan och traktan i allmänhet måste gå ut på att med alla tänkbara medel begagna sig af konjunkturen samt att nedbringa tillverkningskostnaderna till möjligast minsta mått för att genom möjligast lägsta pris underbjuda alla medtäffare. Till och med

personligen humana arbetsherrar måste ofta mot sin vilja ryckas med af nödvändigheten under nuvarande förhållanden att pressa arbetskraften intill dess yttersta gräns för att kunna hålla sig uppe i den växande konkurrensen. Naturligtvis kan man, om man så vill, på en hel samhällsklass ställa den fordran, att den i oegennyttiga och uppoffrande nitälskan för andras väl skall stå öfver människors *vanliga* mått, men man får icke blifva allt för bestört, om denna fordran ej i allmänhet uppfylles. Att vänta arbetsdagens begränsning genom *arbetsgifvarnes* initiativ torde således anses fruktlöst.

Men icke heller *arbetarne*, med den ställning de i vårt land ännu hafva, äro mäktiga att helt och hållet af egna krafter genomföra detta önskemål.

Af den *enskilde* arbetaren kan man naturligtvis icke vänta något sådant. Formelt taget är visserligen arbetsaftalet »fritt», så att arbetaren kan underkasta sig den långa arbetsdagen eller säga nej dertill. Men nödvändigheten att lefva tvingar honom att taga de vilkor, som stå honom till buds. Han må vara huru missnöjd med detta aftal som helst; så länge han står isolerad, gagnar honom all hans juridiskt formella frihet föga.

Helt annorlunda blir visserligen förhållandet genom *arbetarnes ordnade sammanslutning*. Detta har hos oss blifvit på ett synnerligen kraftigt sätt framhållet af en bland högsta domstolens ledamöter i hans yttrande öfver olycksfallsförsäkringen till högsta domstolens protokoll den 17 december 1890. »För min del», säger han der, »anser jag det skäl för lagstiftningens mellankomst, man velat finna i arbetarens förment svaga ekonomiska och sociala ställning, för närvarande icke ega särdeles stor betydelse och för framtiden få ännu mindre sådan. Den förmåga af sammanhållning och organisation till bevakande af gemensamma intressen, som *lyckligtvis* allt mera vinner insteg bland arbetarne», fortsätter herr justitierådet, »gifver dem en styrka och betydelse, som, enligt hvad erfarenheten redan visat, i talrika fall ej stått tillbaka för arbetsgifvarens; och allt efter som denna förmåga, *hvilken väl ännu blott är i sin början*, hinner att utvecklas och spridas, lära arbetarne allt mera vinna den dem *med rätta* tillkommande fria och oberoende ställning, som ganska väl sätter dem i stånd att i förhållande till arbetsgifvaren iakttaga och bevaka sina fördelar.»

Man kan mycket väl dela den varma sympati för arbetarnes organisationssträfvanden, som i detta yttrande röjer sig, äfvensom det der uttalade hoppet, att dessa sträfvanden under den närmaste tiden skola allt mera utvecklas och spridas. Ingen kan neka, att denna

sammanslutningsrörelse i sjelfva verket är den mest storartade af alla samhälliga företeelser i vår tid, och att den mångenstädes redan utträttat ofantligt mycket godt. Arbetareorganisationerna i England, Australien, Schweiz och Förenta staterna hafva satt arbetsklassen i stånd att för första gången uppträda såsom en jembördig magt vid sidan af arbetsgifvarne, och gjort arbetsaftalet, åtminstone i någon mån, verkligt fritt. De hafva der kullkastat den hos oss hittills spökande åskådning, som vid hvarje tvist mellan arbetare och arbetsgifvare ser i den förre en uppstudsigt undersäte, i den senare en förfördelad husbonde. De hafva tagit kommandot öfver arbetareskarorna i deras ekonomiska strid mot kapitalet, infört plan och ordning i denna strid, förebyggt en massa strejker, bilagt andra genom skiljedom, fört ytterligare andra till ett lyckligt slut, försäkrat deras frukter genom formliga stillestånds-fördrag o. s. v. — kort sagdt: länkat hela utvecklingen in på en mera regelbunden och fredlig bana.

Men (och detta synes såväl den nyss anförde ärade ledamoten af högsta domstolen som andra vänner af arbetsklassens sammanslutning hafva förbisett) öfverallt der dessa beundransvärda organisationer vunnit fast fot, der hafva arbetarne snart kommit till den öfvertygelsen, att den enskilda uppgörelsens väg hvarken bör eller får vara den *enda*. Just de grupper af arbetare, som bäst behöfde skydd, nemligen qvinnorna och de minderåriga, stannade i allmänhet utanför yrkesföreningarna, ty de underkastade sig lättare de ogynnsammaste vilkor och refvo derigenom ned, hvad de sammanslutna arbetarne byggt upp. Särskildt i fråga om arbetstidens begränsning måste dessutom den s. k. frivillighetens väg leda till en grof och uppenbar orättvisa. Ty på denna väg blir arbetsdagen reglerad till mycket olika mått, men ej *rättvisligen*, d. v. s. efter arbetets *svårighet*, utan efter arbetspersonalens talrikhet och deraf beroende *kampduglighet* samt andra yttre omständigheter. I de yrken, som sysselsätta en stor och samlad personal, kunde arbetarne kanske genomdrifva sina fordringar; inom dem, som hafva en liten och spridd, deremot icke. Sådana arbetare, hvilkas billiga kraf stå i strid med en större allmänhets mer eller mindre tillfälliga vanor och anspråk (bagare, jernvägstjenstemän m. fl.) skulle få en ojemförligt hårdare strid än andra, som i det fallet vore gynnsammare ställda o. s. v. Och denna olikhet skulle arbetarne nödgas fördraga, icke blott som en öfvergång, utan för all framtid. Man kan i betraktande häraf icke undra på, att arbetarne öfverallt nödgats framställa det yrkandet, att *staten* skall ingripa och reglera arbetsdagen, först för barnen och de öfriga minderåriga, sedan för qvinnorna, slutligen äfven för männen.

Hvad innebär för öfrigt denna hänvisning till arbetarne att *uteslutande* genom »sammanhållning och organisation till bevakande af gemensamma intressen» sätta sig i stånd att »i förhållande till arbetsgifvaren iakttaga och bevaka sina fördelar»? Innebär den i grunden något annat än en uppmaning att aldrig vänta sig någon medling och någon säkert pålitlig reglering af arbetsförhållandena, utan sätta all sin förtröstan till de engelska, amerikanska och australiska arbetarnes stora magtmedel *strejken* — detta tveeggade svärd, som bringar de mindre kapitalstarka arbetsgifvarne ruin och arbetaremassorna hungersnöd samt efter sitt upphörande kvarlemnar en draksådd af ingrodt agg och misstroende, färdigt att vid första lägliga tillfälle å nyo spira upp? Att lemna reglerandet af arbetstiden helt och hållet åt den enskilda uppgörelsen är att etablera ett evigt krigs- och osäkerhetstillstånd, der man aldrig kan hafva någon trygghet för, att de träffade öfverenskomelserna skola ega bestånd längre än jemt upp till det ögonblick, då någon af de kämpande parterna tror sig kunna vinna någon fördel af att bryta dem. Följden af ett sådant oafåtligt krigstillstånd mellan samhällets båda hufvudklasser måste åter blifva en ohygglig skärpning af den sociala ofriden och en tilltagande andlig förvildning.

Man har vid debatter om arbetareskyddslagstiftning ofta af *grundsats* på det ifrigaste bekämpat hvarje lagstadgande i fråga om arbetstiden. Sådant skulle, säger man, ligga utom statens befogenhet och innebära en kränkning af den individuella frihetens oantastliga princip. Staten bör sörja för medborgarnes säkerhet till person och egendom, men för öfrigt låta dem sjelfva, bäst de gitta och så godt de kunna, klarera sina inbördes angelägenheter.

Denna icke-inblandningspolitik är förträfflig, der den verkligen passar: på det rent andliga området, inom forskningens och trons värld. I allt hvad som angår människornas timliga angelägenheter är deremot den absoluta individualismen, den rena manchester-doktrinen, nu en utdömd princip. Der i kampen mellan stridiga intressen det allmänna bästa står på spel, der är det statens pligt att uppträda till dess försvar. Särskildt har det under alla tidevarf ansetts såsom en af dess viktigaste omsorger att mildrande och reglerande ingripa i förhållandet mellan kämpande samhällsklasser för att skydda den svagare mot den starkares öfvermägt.

Man hör understundom påstås, att arbetaren icke skulle vara i behof af något särskildt skydd, enär han i den ekonomiska täflingskampen vore väsentligen *likställd* med arbetsgifvaren. Den senare vore vid utbudandet af sina varor beroende af tillgång och efterfrågan. För jem-

likhetens och opartiskhetens skull borde därför äfven arbetaren vara beroende af samma faktorer vid utbudandet af *sin* vara, arbetet, och staten borde ej på något sätt lägga sig emellan till hans förmån.

Detta resonnement faller emellertid inför det faktum, att arbetet är en vara af helt annan natur än alla öfriga varor. Den är för det första oupplösligen bunden vid sin källa, arbetskraften. Att sälja sitt arbete är att för viss tid sälja nyttjanderätten till sin person och herraväldet öfver allt hvad dermed sammanhänger. För det andra är nämnda vara arbetarens enda uppehållsmedel, hvadan den icke kan hållas tillbaka i afvaktan på prisstegring, utan måste säljas till hvad pris som helst, ända ned till existensminimum. Det står visserligen arbetaren »fritt» att antaga eller förkasta de vilkor, som bjudas honom, men i fall han skulle bestämma sig för det senare, står det honom *icke* fritt att ej svälta i hjel.

Allt hvad som blifvit sagdt om arbetets likställighet med andra varor och den derpå grundade obehöfligheten af statens mellankomst till arbetets skydd är således fullkomligt vilseledande.

Det har därför varit alldeles i sin ordning, att staten lagt sig i frågan om arbetstidens reglering. Den har för öfrigt tvungits dertill af omsorgen för sin egen framtid. Skulle industrialismen fått gripa omkring sig utan att hejdas af några skrankor, så skulle arbetsklassen snart blifvit kroppsligen och andligen ruinerad, förstörelsen skulle genom arf öfvergått till kommande slägten, de styrande klasserna skulle ej längre kunnat rekryteras med friskt blod nedifrån, och till och med i försvarsförmåga skulle industrisamhällena sjunkit och snart öfverflyglats af mera outvecklade och mindre utslitna nationer — i förbigående sagdt en synpunkt, som ej torde varit främmande för den nuvarande herskaren öfver Europas främsta militärstat och för de socialreformatoriska planer, med hvilka han umgåtts.

Synnerligen betecknande är, att ett dylikt ingripande skett först och kraftigast just i den individuella frihetens stamorter på jorden: England, Schweiz och Förenta staterna. Just der man varmast uppskattat den individuella frihetens värde såsom ett af hufvudmedlen för allmän välfärd, just der har man ock insett, att den senare dock är *målet*, och att den individuella friheten, när allt kommer omkring, blott är ett *medel* för detta mål. Om under vissa faktiska förhållanden någon inskränkning i den individuella friheten bättre främjar allmän välfärd, då bör detta medel vika, på det att målet må nås.

Principiellt synes frågan en gång för alla vara *afgjord*, sedan man temligen allmänt erkänt statens behörighet att reglera eller förbjuda

söndags- och nattarbetet, sedan England genom lagen af den 6 juni 1844 begränsade arbetstiden för qvinnor, alltså för vuxna, myndiga individer, och i synnerhet sedan Schweiz den 23 mars 1877 fastslog en viss maximalarbetsdag äfven för vuxna män. I den riktning, som härigenom utpekats, fortgår utvecklingen med oemotståndlig magt. Att den strider mot en statsfilosofisk doktrin, som aldrig haft någon giltighet och icke tål vid att tänkas ut till sina konsekvenser, betyder intet. Enda tänkbara möjligheten till en återgång skulle vara, om man kunde uppvisa något land, der maximalarbetsdagen blifvit införd och gjorts verksam, men icke förbättrat den stora massans ställning, utan hos densamma framkallat önskan att komma tillbaka till det nuvarande. Allt hvad man i denna stund vet talar emellertid tydligt i motsatt riktning.

För öfrigt finnes det åtminstone ett område, der äfven de, hvilka bestämdt fränkänna staten befogenhet att ingripa i det *enskilda* näringslivet, borde vara alldeles oförhindrade att biträda sträfvandet för en maximalarbetstid. Det är i fråga om *offentliga företag, arbeten för statens och kommunernas räkning*. I afseende på dem äro de ekonomiska förhågorna och de principiella betänkligheterna otvifvelaktigt minst på sin plats, och här borde därför en början till arbetstidens reglering mycket lätt kunna göras.

Frågans ställning i Sverige.

Att genom lagstiftningens hjälp söka reglera förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare är i vårt land alldeles icke någon nyhet. De gamla, af Kongl. Maj:t utfärdade skrå- och hallordningarna erbjuda talrika exempel på att svenska staten i forna tider funnit sig befogad att lagstifta om arbetsförhållandena, bland dem äfven om arbetstiden. Skilnaden mellan förr och nu är hufvudsakligen den, att statsmagtarna då ansågo sig böra ingripa till förmån för *arbetsgifvarne* gent emot en arbetarebefolkning, som ännu icke var talrik nog att utbjuda sig på tillräckligt låga vilkor, d. v. s. det var en minimalarbetsdag, icke en maximalarbetsdag man då lagstodgade. I glasbruksreglementet af den 20 mars 1683 förekommer t. ex. följande bestämmelse: »Alla Handtlangare, så wähl Mans- som Qwinspersoner, skola uppå rättan tid om

morgonen klockan sex inställa sig till arbete och troligen arbeta till 12 om middagen och sedan ifrån 1 till 6 om aftonen, låtande sig bruka utan emotsträfwande till det arbetet dem ordinerat blifwer». Till och med för löneförhållandenas reglering ansåg man sig fordom kunna anlita lagstiftningens hjälp, äfven här dock till arbetsgifvarnes förmån. Sålunda heter det i Kongl. Maj:ts förnyade hallordning af den 2 april 1770 bland annat: »Arbetslönerne för Gesäller eller andre Arbetare må Idkare icke höja wid Tiugu Dalers bot. Fordrar någor Gesäll eller annor Arbetare högre arbetslön än allmänt bestås, böte Tio Daler. Begär han för sådan orsak afsked, ware skyldig at qwarblifwa dubbelt så länge, som eljest föreskrifwes, om Husbonden det äskar. Sammansätta sig Gesäller eller andre Arbetare, i upsåt at orsaka stegring i arbetslönerne, plikte hwar sine Tiugu Daler, men uphofsmannen och den, som med skrifters uppsättande deras förehafwande befordrar, böte dubbelt».

Då skrå- och hallordningarna aflöstes genom fabriks- och handtverksordningen af den 22 december 1846, intogs i dennas § 36 en bestämmelse, som afsåg att skydda arbetarne mot en allt för omåttlig arbetsbelastning. »Fabriks- och handtverksidkare», heter det, »vare jemväl skyldig — — — att vid de hos honom anställde arbetares behandling och sysselsättning fästa behörigt afseende å deras helsa och arbetsförmåga». Att detta icke var menadt blott såsom en moralisk förmaning, utan såsom en laglig förpligtelse, synes af tillägget: »Vederbörande polismyndighet — — — ege vaka deröfver, att hvad genom denna paragraf är fabriks- och handtverksidkare ålagdt, varder behörigen fullgjordt, samt att underlåtenhet deraf i laga ordning varder beifrad.» På grund af stadgandets ytterst obestämda affattning torde det dock näppeligen hafva händt, att någon arbetsgifvare blifvit åtalad därför att han påtvingat sina arbetare en omåttlig arbetstid, icke ens då denna varit så helsonedbrytande som t. ex. den i bagerierna ofta gängse. I förordningen om utvidgad näringsfrihet af den 18 juni 1864 återfinnes i § 17 mom. 2 ungefär samma stadgande i samma sväfvande form; arbetsgifvarne åläggas att vid sina vuxna arbetares sysselsättning fästa behörigt afseende å deras helsa och arbetsförmåga, men huru detta egentligen skall förstås, derom lemnas ingen upplysning.

Åran att hafva varit den förste, som dragit frågan om en lagstadgad maximalarbetstid under svenska riksförsamlingens ompröfning, tillkommer bonden Nils Hansson från Kristianstads län. Han afgaf vid 1856 års riksdag — under tydlig påverkan af tietimmars-rörelsen i England — inom sitt stånd följande motion.

Vördsamt memorial.

Genom kongl. förordningen den 22 maj 1852 är visserligen fabriksidkare vid tide af 6 riksdaler 32 skilling banko förbjudet att mellan kl. 9 på aftonen och 5 på morgonen använda arbetare under 18 års ålder, äfvensom i fabriks- och handtverksordningen åtskilliga stadganden finnas intagna till betryggande af minderåriga arbetares rätt och bästa; men då, med afseende dels å bötesbeloppets obetydlighet, och dels å den omständighet, att åklagare mot öfverträdelse af slika föreskrifter sällan finnes, de missbruk, som lagstiftningen velat förebygga, oafbrutet fortfara, så finner jag mig föranlåten påkalla Rikets Ständers allvarliga behjertande för den framställning jag nu går att göra.

Vid de flesta fabriker här i landet är arbetstiden allt för lång; den är vanligen antagen till tiden från klockan 5 på morgonen till klockan 8 eftermiddagen, med endast $1\frac{1}{2}$ timmes fristunder, och ändå börjas arbetet vid många fabriker redan klockan $\frac{1}{2}$ 5 samt slutar icke förr än klockan $\frac{1}{2}$ 9 eftermiddagen. Detta förhållande står icke i förenig med den allmänna känsla för medmänniskors rätt och väl, som civilisationen räknar bland sina vackraste triumfer, synnerligast då frågan gäller barn, hvilkas kroppsliga utveckling sålunda hämmas och hvilkas intellektuella förmögenheter nödvändigt genom ett sådant oupphörligt, nästan maskinmessigt arbete rent af måste förqväfas. I sjelfva fabrikerens hemland, England, har också förhållandet med fabrikspersonalens skyldigheter och rättigheter på de senare åren varit föremål för den mest noggranna, officiella ompröfning, och redbart tänkande människors varma nit för en rättvis modifikation af fabrikslagarnas förut obilliga anspråk har också nu der besekrat dessa och framkallat ett tillbörligt afseende på fabriksarbetarnes fysiska krafter och moraliska behof. Är det väl hedrande eller ens rätt och försvarligt, att vårt älskade Sverige, en bland den kristna lärans och den sanna broderlighetens väldigaste kämpar, i vår nuvarande upplysta tid låter komma sig till last ett så groft fel i det sociala rättsförhållandet som det här antydd? Och är det väl med god samhällsordning förenligt, att några få industridkares enskilda intressen skola trampa under fötterna tusentals af sina medmänniskor och landsmän människovärde och människorätt? Arbeta bör och måste visserligen hvarje människa, enligt både Guds och mensklig lag, för att ärligt förvärfva sitt bröd eller rättfärdiga sin ställning som samhällsmedlem; men anspråken på hennes verksamhet böra och kunna icke rättsenligt utsträckas öfver en viss billig gräns, och några stunder af sitt dagliga lif bör hon ega sjelf, för bönen, för sin själs odling, för sin kropps skötande och för hemmets pligter och fröjder. Den bästa, den starkaste natur går annars under; själens krafter förslöas så småningom och blifva snart sagdt förfäade; kroppen aftynar dagligen och går för tidigt sin tillvaros slut till mötes; skyldigheterna mot Gud och nästan förbises och betviflas, och i djuriska njutningar sökes en usel och olycklig tröst för ett glädjelöst och beklagansvärdt lif. Synnerligast i afseende på barn och yngre personer, hvilka arbeta i fabriker, gälla dessa sanningar, och mig synes därför vara statens oivkorliga pligt att tillse, det icke godtycke och slem vinning hos några få bättre lottade så småningom lönmörda mång tusende andras fysiska, moraliska och kanske eviga väl. Om någonsin statens förmynderskap öfver individerna är behöfligt, så är det i frågor sådana som denna, i synnerhet då de ringa arbetslönerna och orimligt höga priser på lifvets oafvisliga förnödenheter förvärra det onda derhän, att de flesta af dessa stackars slafvar hvarken kunna förskaffa sig sådan föda, som uppehåller kroppens krafter, eller en mot vårt stränga klimats inverkan nödvändig beklädnad. Det är i sanning både be-
dröfligt och ömkansvärdt att se dessa arma varelser, ytterligt afmagrade och ofta med trasor beklädda, stå halfsofvande emot hvarandra i osunda förstugor under afvaktan på

det uppskakande klockslag, som manar in dem i de ännu osundare arbetsrummen, der deras enda önskan är ett snart slut på den flyende dagens elände och deras enda hopp ett slut äfven på den kommande.

Sanningsenligt måste medgifvas, att bland våra fabriksidkare många finnas, hvilka sjelfva ega en djup, ogillande känsla för dessa snart sagdt barbariska förhållanden och derfor gerna skulle se desamma rättsenligt förbättrade, men de anse sig göra en förlust, om de förkorta arbetstiden för sina arbetare, emedan de icke kunde konkurrera med dem af deras yrkesbröder, hvilka icke skulle göra detsamma för sina, och medgifvas bör äfven, att fabriksägaren nödgas vidkännas betydliga utgifter för försörjningen af sina fattiga; men det förra skälet skulle betydligt försvinna, om arbetstiden för våra fabriker af staten bestämdes lika för alla, och fattigförsörjningsutgifterna skulle betydligt minskas, om icke arbetarnes helsa och krafter genom öfveranstängning och dermed dagligt växande elände undergräfdes och i förtid medtoges.

Denna fråga synes mig för både det närvarande och framtiden vara af stor vikt för vårt land, och jag får derfor föreslå:

att arbetstiden inom alla rikets fabriker genom ett statsmagternas sammanstående beslut måtte blifva bestämd till högst 12 timmar om dagen för fullvuxna personer och de öfver 16 år samt till 8 timmar om dagen för ungdom under 16 års ålder; att s. k. öfverarbete icke under någon förevärdning må för dessa senare ega rum; att öfverträdelse af dessa stadganden måtte beläggas med förhöjdt vite af 25 r:dr r:mt för hvarje person, som utöfver den stadgade tiden hålles till arbete å fabriker, samt att slutligen en hvar måtte ega åklaga så beskaffade öfverträdelser och de derfor stadgade böter åklagaren ensamt tillfalla.

Om remiss härå till vederbörligt utskott anhålles!

Stockholm den 3 december 1856.

N. Hansson.

Från Christianstads län.

Det här af Nils Hansson framställda förslaget om en lagstadgad maximalarbetstid äfven för vuxna vann ingen framgång. Den enda åtgärd i den vägen, som hittills synes hafva blifvit vidtagen, innehålles i förordningen af den 18 februari 1870 »angående hvad vid tillverkning af tändstickor eller andra tändmedel, för hvilkas beredning vanlig fosfor användes, skall iakttagas till förekommande af käkbensbrand (fosfor-nekros) bland arbetarne», der det i § 6 heter: »Vid tändmassans beredning eller stickornas neddoppning deri må icke användas arbetare, som ej fyllt femton år; *ej heller må någon med dessa arbeten sysselsättas längre tid än sex månader i sänder eller, efter det han upphört med sådant arbete, dertill å nyo användas, förr än minst två månader förflutit utan att derunder någon för hans helsa skadlig inverkan af arbetet försports.*» Visserligen synes öfvervakandet af denna förordnings efterlefnad hafva varit sådant, att den ej kan anses hafva haft annan betydelse än den rent

principiella. Men denna är i alla händelser klar: svenska staten har här angifvit sin rätt och sin pligt att, då så behöfves, ingripa i förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare genom reglerande af de senares arbetstid. I hvilken utsträckning, på hvilket sätt och till hvilken grad detta reglerande sedan sker, är en fråga för sig, hvars besvarande icke inverkar på erkännandet af sjelfva grundsatsen.

Det senare af Nils Hanssons yrkanden, det om en maximalarbetsdag af 8 timmar för ungdom under 16 års ålder, föranledde, jemte en af herr Rundgren vid samma riksdag väckt motion, riksdagsskrifvelsen af den 12 september 1857. Denna, tillsammans med en ny i samma ämne af den 19 maj 1875, förmådde Kongl. Maj:t att den 30 juli sistnämnda år tillsätta en komité för utarbetande af en författning angående barns och yngre personers antagande och användande i fabriks- och handtverksarbete samt om tillsyn från statens sida öfver de deri meddelade föreskrifters efterlefnad.

Denna komité, hvars den 19 april 1877 afgifna betänkande är undertecknadt af Pehr Ehrenheim, O. F. Hallin, A. W. Staaff, C. J. Meijerberg och Carl L. Lundström, berör i motiveringen till sitt förslag frågan om en maximalarbetsdag äfven för de vuxna arbetarne, såväl kvinnor som män. Vid omnämmandet af den engelska lagbestämmelse, hvarigenom kvinnor äfven efter fylda aderton år allt framgent tillförsäkras samma skydd som yngre person före uppnåendet af denna ålder, tillägger den: »Och ehuru komiterade till följd af begränsningen i det dem gifna uppdrag ansett sig förhindrade föreslå någon föreskrift i denna riktning, torde de få begagna tillfället uttala, hurusom, enligt deras öfvertygelse, skyddet för kvinnan skulle kunna, utan väsentlig olägenhet för industrien men till mycken fromma för familjelifvet och det uppväxande släktet, utsträckas öfver den gräns, hvarvid komiterade stannat». För män önskar samma komité en maximalarbetsdag af 11 timmar, ehuru den på grund af sitt uppdrags begränsning icke heller härom kunnat framlägga något förslag. Medelbarligen anser den sig ock i någon mån kunna vinna detta mål genom att för arbetare närmast under 18 år bestämma en lagstadgad maximalarbetsdag af nämnda längd. Skulle hänsyn tagas endast till hvad ifrågavarande minderåriga arbetare i och för sig utan risk kunna tåla vid, så måste nog — säger den — 11 timmar erkännas vara alldeles för betungande.

Men — fortsätter komitén — man bör ej fördölja, att denna nedsättning har en vidsträcktare verkan, än bokstafven deraf antyder. I de flesta fabriker, der yngre personer till något större antal användas, skall följderna af denna bestämmelse antagligen

blifva arbetstidens inskränkning till elfva timmar jemväl för fullvuxna arbetare. Och då uppstår den fråga, som under arbetslagstiftningens äldre skeden varit föremål för så häftigt meningsutbyte, nemligen hvad inverkan på det nationella arbetet i dess helhet en sådan nedsättning i arbetstiden utöfvar? Då i England, under rörelsen för en nedsättning i arbetstiden för yngre personer och kvinnor, sådana män som lord Brougham, sir Robert Peel, Cobden och Bright m. fl. af Englands förnämsta statsmän bekämpade denna nedsättning såsom ledande till industriens undergång, då en vetenskapsman, som Senior, kunde härät gifva stödet af sin lärdom och sitt skarpsinne, så skulle det vara förvånande, om icke den likartade förändring, komiterade ifrågasatt, skulle från ett eller annat håll mötas med samma farhågor.

Men den erfarenhet, som vunnits genom den nyare engelska lagstiftningen från 1844, är för denna fråga fullkomligt afgörande. Fabriksinspektorn Horner, hvilken förut tillhört motståndarne till nedsättningen i arbetstiden, förklarade efter undersökningar, som i afseende å noggrannhet och omfattning icke lemna något att önska, att han misstagit sig om verkan af den minskade arbetstiden: arbetsprodukten hade i textilindustrien under 11 timmars arbete något öfverstigit den förut under 12 timmar erhållna, och lönen i följd deraf något förhöjts. Förklaringen af detta sakförhållande ligger i det inflytande, som arbetarnes flit och uppmärksamhet ega i afseende å tillverkningsbeloppet. Senior sjelf fann sig 1863 å kongressen för social vetenskap i Edinburgh föranlåten att påyrka tio timmars arbetes införande äfven i industrigrenar, der detsamma dittills ej vunnit insteg. Detta har sedermera skett; och förnyade försök hafva bekräftat, att förändringen länder alla, näringsidkare såväl som arbetare, endast till gagn. Bland de många exempel härpå, som i Th. Brasseys arbete om arbete och löner blifvit sammanförda, äro följande synnerligen lärerika: »Ransome & Sims maskinfabrik i Ipswich sysselsätter 1,200 arbetare. I början af 1872 nedsattes arbetstiden från 58½ till 54 timmar i veckan, och till följd häraf stegrades arbetsintensiteten hos de vid maskinerna sysselsatta arbetarne så, att drifkraften måste ökas med 12 till 15 procent. Då Dollfus i Mulhouse inskränkte arbetstiden från 12 till 11 timmar, visade det sig, att arbetarne uträttade 5 procent mera arbete än tillföre.» *Flera af vårt lands större industri-idkare hafva och inför komitén uttalat den åsigt, att en nedsättning af arbetstiden till 11 eller möjligen 10 timmar icke skulle lända till förfång för produktionen, utan snarare tvärtom.*

Af hvad komiterade i denna fråga från svenska industriidkare inhemtat, har således gifvits vid handen, att en nedsättning af arbetstiden till elfva timmar icke skulle möta några större svårigheter. Många arbetsgifvare hafva af egen drift redan genomfört denna förändring, och i allmänhet kan man skönja en afgjord sträfvan till kortare arbetstid. Erfarenheten har jemväl visat, att den långa arbetsdagen, ytterligare uttänjd af en eller annan timmes öfverarbete, var en misshushållning med arbetets dyrbaraste material, arbetarens helsa, krafter och arbetsduglighet, och därför på längden verkade äfven ekonomiskt ofördelaktigt.

Bland de statistiska tabeller, som 1875 års komité meddelat, finnes äfven en öfver *arbetstiden* vid de industriella verken, såväl för minderåriga som för vuxna. Enligt den kunde densamma för arbetare öfver 18 år uppgå ända till

12 timmar vid sidenfabriker,

13 » » glasbruk, sockerbruk, korkfabriker m. m.,

- 14 timmar vid malmgrufvor, instrument- och symaskinsfabriker, lys-
ämne- och explosivämnefabriker, benmjöls- och
superfosfatfabriker, snickeri-, leksaks- och korg-
fabriker, beklädnads-, hatt- och handskfabriker,
borstbinderier m. m.,
- 14,5 » » tändsticksfabriker,
- 15 » » stenbrott, stenhuggerier och polérverk, stenkolsgruf-
vor, kopparverk, messingsbruk, mekaniska verk-
städer, skeppsbyggerier, vagnfabriker, färgerier,
vitriol-, svafvel-, tvål-, såp-, tjär- och terpentin-
fabriker, ylle- och klädesfabriker, ylle-, bomulls-
och linnespinnerier, blekerier, trikot-, strump- och
vaddfabriker, trämasse- och halmmassefabriker,
pappersbruk, tapetfabriker, garfverier, stilgjute-
rier m. m.,
- 15,5 » » sågverk,
- 16 » » tegelbruk, krukmakerier, kakel-, porslins- och fajans-
fabriker, mjölkvarnar, grynverk, bryggerier, vin-,
ättiks- och mineralvattenfabriker m. m.
- 17 » » jern- och stålverk, masugnar, stångjerns- och manu-
fakturverk, gjuterier, tobaksfabriker m. m.

Märkas bör, att dessa uppgifter voro lemnade icke af arbetarne, utan af *arbetsgifvarne*, och man kunde således vara viss om, att de på intet sätt voro för högt tilltagna. Det var i sanning intet under, om 1875 års komité, efter att hafva erhållit dylika upplysningar, afgjort uttalade sig för önskvärheten af arbetstidens begränsning, dels på direkt, dels på indirekt väg.

Något bestämdt förslag i detta afseende framlades dock ej förr än vid 1886 års riksdag. Den betryckta ställning, hvori jordbruksnäringsen då befann sig, hade gifvit upphof åt en växande protektionistisk stämning, och den sedan någon tid tillbaka temligen allmänt herskande doktrinen, att staten principiellt borde afhålla sig från all inblandning i det enskilda näringslifvet, hade blifvit föremål för en nedgörande kritik. Under sådana förhållanden sade det sig sjelft, att ej heller de principiella betänkligheterna mot en reglering af förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare längre kunde tillmätas någon vidare betydelse, åtminstone ej af skyddssystemets anhängare, och så till vida var det fullt tidsenligt, att dåvarande ledamoten af Riksdagens Första Kammare, redaktör S. A. Hedlund, den 24 januari 1886 väckte en motion om lagstadgad maximalarbetsdag för arbetare inom vissa yrken.

Det framhölls i denna motion, att arbetsdagen inom alla näringsgrenar vore alldeles för lång. »Den arbetstid af tolf, ja stundom tretton timmar i dygnet, som är rådande inom många, att ej säga de flesta yrken, kan — heter det — ej undgå att utslita kroppskraften och beröfva arbetaren tillfälle till den andliga utveckling, till den vederqvickelse och det hemlif, som vi alla anse vara för oss nödvändiga vilkor för vår tillvaro. Denna långa arbetstid kan ej heller anses gagnelig, än mindre nödvändig för arbetsgifvaren, enär den med full kraft arbetande mannen åstadkommer lika mycket på kortare tid som den uttröttade på den längre.»

Dess värre kunde denna motion ej tillvinna sig något välvilligt beaktande, dels därför att den genast ville fastställa maximalarbetsdagen till *nio* timmar samt yrkade på åtgärder för bestämmande äfven af *minimallöner*, dels därför att den, enligt motionärens egen utsago, jemte sitt egentliga syfte hade ännu ett *annat*, nemligen att vara »ett spjut mot protektionisternas led», hvarför den ock afsåg blott de genom skyddstullar understödda näringarna. På grund af sin omfattning och sin dubbeltidighet blef den ock af lagutskottet i de snäfvaste ordalag afstyrkt. Vid behandlingen i Första Kammaren förklarade lagutskottets dåvarande ordförande, att han aldrig hört till dem, som anse statens uppgift vara inskränkt till upprätthållande af rättstillståndet, utan tvärtom ansåge, att, när allmänna missförhållanden sådant kräfde, staten både kunde och borde gripa in, stödjande, hjälpsamt och lindrande, samt att han, då det på allvar blefve fråga om att i vårt land införa stadganden af den art, som motionären ifrågasatt, icke skulle tveka att taga frågan i allvarligt öfvervägande. Det föreliggande förslaget hufvudsyfte vore dock tydligen blott att åstadkomma en deductio in absurdum gent emot protektionisternas åsigter, och det borde därför förkastas. I Andra Kammaren betonades af lagutskottets vice ordförande, att man ingalunda borde frukta att se arbetarefrågan rakt i ögonen, den trängde sig fram med oemotståndlig magt och fordrade sin lösning, och ju förr man grepe sig an dermed, ju bättre vore det, icke blott för arbetarne sjelfva, utan äfven för samhället och dess lugna, normala verksamhet. Men denna samtids största sociala och politiska fråga vore för allvarsam att likasom leka med. I den väckta motionen kunde man läsa icke så mycket en allvarlig mening att förbättra arbetarnes ställning som fast mer ett af härm öfver protektionismens framsteg framkalladt försök att förlöjliga skyddssystemet, och den förtjenade därför intet afseende.

Hufvudsakligen på dessa skäl — dess förmenta hufvudsyfte samt

dess vidtomfattande och outredda beskaffenhet — blef motionen i båda kamrarna afslagen.

Sedan den tiden har frågan om arbetstiden berörts bland annat af 1884 års arbetareförsäkringskomité samt af 1891 års arbetareskydds-komité.

Den förras uppdrag gick ut derpå, att den skulle utreda »om och i hvad mån åtgärder kunna finnas lämpliga för ordnandet af förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare beträffande möjliga olycksfall i arbetet, äfvensom för beredande af ålderdomsförsäkring åt arbetare och med dem jemförliga personer» samt att »derefter afgifva de förslag, hvartill utredningen gåfve anledning.»

Bland de statistiska undersökningar, som komitén funnit nödiga till belysning af sitt förelagda ämne och som den i sitt betänkande of-fentliggjort, afser den första sjelfva olycksfallen i arbetet, deras antal och beskaffenhet m. m., den andra de hygieniska förhållanden, som äro af mera genomgripande betydelse för frågan, dels emedan de i hög grad inverka på olycksfallens förekomst, dels emedan de äfven i och för sig innebära väsentliga vådor för arbetarnes lif och helsa.

Främst bland dessa hygieniska förhållanden ställer komitén arbetstiden, d. v. s. antalet arbetstimmar och deras fördelning.

Af den redogörelse, som härför lemnas (Arbetareförsäkringskomi-téns betänkande III: 2: sid. 3—11), framgår bland annat,

att arbetstiden per dygn för 31,5 procent af samtliga (i komiténs statistik upptagna) arbetare i medeltal uppgår till 12 timmar och derut-öfver, för 65,1 procent öfverstiger 11 timmar och för 92,8 procent 10 timmar samt endast för 7,2 procent stannar under detta belopp,

att i nämnda timtal inga raster äro inräknade, ej heller den tid, som behöfves för gång till och ifrån fabriken, samt att, om härför er-forderlig tid tillägges, man kommer till det resultat, att för de flesta arbetare fabriksarbetet med rasterna samt gåendet till och från arbetet upptager i medeltal 13½ till 14 timmar för hvarje dygn,

att denna arbetstid ingalunda alltid infaller hufvudsakligen under den ljusare delen af dygnet, utan att nattarbete förekommer för 46 procent af samtliga arbetare och inom en mängd rörelser för 75—100 procent,

att nattarbetet för en och samme arbetare ej sällan uppgår till elfva, tolf timmar, understundom till och med deröfver,

att inom några industrigrenar en och samme arbetare får arbeta hvarje söckendagsnatt, inom vissa till och med hvarje natt, jemväl sön-dagsnatten, allt utan någon frinatt emellan, samt

att vid dessa beräkningar blifvit medtagna icke allenast vuxna manliga arbetare, utan ock kvinnor och minderåriga.

Som bekant stälde arbetareförsäkringskomitén ej ifrågavarande uppgifter om arbetsdagens längd i något omedelbart samband med det egentliga föremålet för sina undersökningar; ej heller grundade den på dem något förslag. Orsaken härtill låg ingalunda deri, att komitén skulle förbisett betydelsen af det skydd mot olycksfall, som ligger i arbetstidens återförande inom rimliga gränser. Den uppmärksamhet den i sin statistik egnat arbetstiden vittnar tydligen om motsatsen. Att den afhöll sig från att på sina upplysningar härom bygga några slutsatser och yrkanden, berodde helt visst derpå, att behandling af frågan om arbetstidens reglering icke uttryckligen ingick i komiténs uppdrag. Häraf blef emellertid ty värr en följd, att denna viktiga och invecklade fråga ej kunde erhålla den grundliga och omfattande utredning, som nu äfven hos oss är en oafvislig nödvändighet.

Ej heller har — egendomligt nog — någon dylik utredning kommit till stånd genom den arbetareskyddskomitée, som 1891 fick i uppdrag att öfverväga, *i hvad mån de vid samfolkliga arbetareskyddskonferensen i Berlin antagna grundsatserna borde i Sverige tillämpas*. Till dessa grundsatser hörde bland annat, att förbud skulle stadgas mot kvinnors användande till arbete under jord, att arbetstiden skulle inskränkas i de fall, der gruftekniken icke vore tillräcklig att aflägsna alla de faror, hvilka för arbetarnes helse uppstode på grund af de naturliga eller tillfälliga vilkor, hvarunder vissa grufvor eller vissa delar af grufdriften arbetade, att industriarbetare i allmänhet skulle tillförsäkras en hvilodag i veckan, att mödrar ej skulle tillåtas inträda i arbete förr än fyra veckor efter barnets födelse, att kvinnor ej borde få användas till nattarbete samt att för dem borde stadgas en maximalarbetsdag af högst 11 timmar, afbruten genom raster om sammanlagdt 1½ timme. Oaktadt komitén sjelf medgifver, att dessa Berlin-konferensens grundsatser måste anses uttrycka »de mest oeftergiftiga krafven» på arbetareskydd i våra dagar, kom den likväl genast, efter ett mycket flygtigt öfvervägande, till den uppfattningen, att den (med undantag af skyddet för barnaföderskor) borde lemna frågan om begränsning af de vuxnas arbetstid helt och hållet å sido, detta af den orsaken, att »den allmänna uppfattningen i förevarande ämne är så skiftande och snarare förhåller sig till detsamma afböjande, att lagstiftaren icke kan anses ega fullgiltig anledning eller i en allmänt stadgad mening tillräckligt stöd att derå inlåta sig»*).

*) Mot komiténs uttalande om maximalarbetsdagen har dock en af dess ledamöter, herr Ernst Beckman, reserverat sig.

Om man med uttrycket »allmän uppfattning» blott menar åsigheterna hos den *ena* af de parter, som frågan närmast rör, nemligen arbetsgifvarne, så innebär detta uttalande visserligen en sanning. Ty med dem torde nog ännu förhålla sig på samma sätt som fordom med deras likar i England, nemligen att de i det stora hela ställa sig mycket tveksamma eller snarare afböjande till frågan om arbetstidens begränsning. Många af dem hafva till och med satt sig så litet in i saken, att de på fullt allvar tro, att hela rörelsen är en barnslig orimlighet, att den åsyftar fastställandet af en maximalarbetsdag, som skulle gälla *alla* arbetare (äfvén sådana, som tillhöra t. ex. lots-, fyr- och lifräddningspersonalen) och *alla* förhållanden (brandsoldater under eldsvåda, matrosar under storm, jordbruksarbetare under skördetiden) samt vara absolut *lika* för alla (8 timmar för museivaktmästaren liksom för grufarbetaren eller smältaren) med mera dylikt.

Men just den omständigheten, att föreställningarna härom inom vidsträckta och inflytelserika kretsar kunna vara så ytterligt utvecklade, synes klarast ådagalägga nödvändigheten af att gifva denna fråga — för närvarande inom alla land den främsta på arbetsklassens program — en grundlig och omfattande utredning. På det en sådan snarast möjligt måtte komma till stånd, anhåller jag härmed att i hufvudsak få förnya min vid 1891 års riksdag i ämnet väckta motion, hvadan jag föreslår,

att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes genom sakkunniga personer låta utreda, i hvad mån åtgärder äfvén i vårt land kunna vara lämpliga för ordnande af förhållandet mellan arbetsgifvare och arbetare beträffande reglerandet af arbetstiden, särskildt inom alla sådana näringsgrenar, som äro underkastade yrkesinspektion.

Stockholm den 28 februari 1893.

Fridtjw Berg.
